

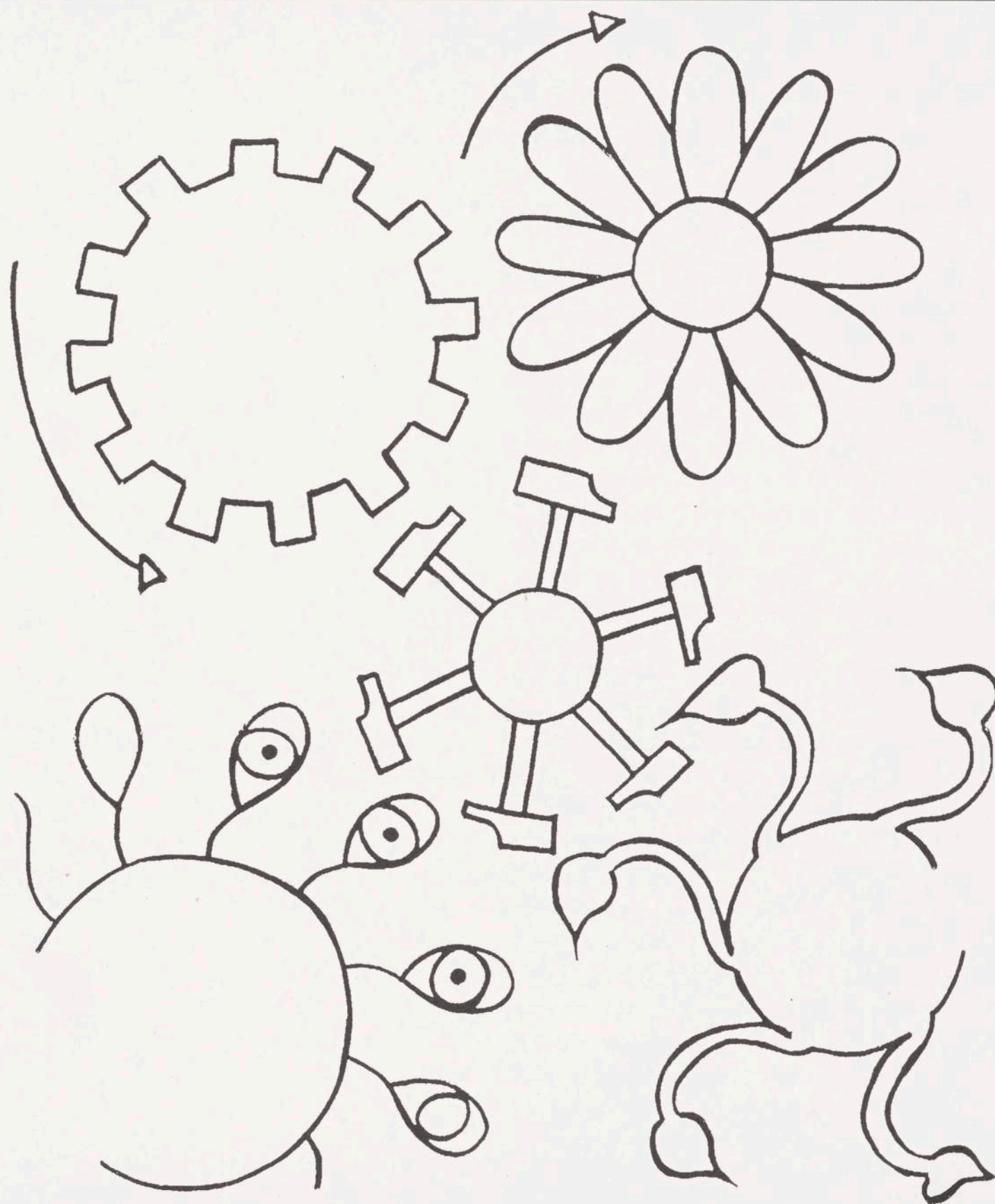
inclusief provinciale bijlage

museum

nummer 9, mei 1998

PEIL

COLLEGIAAL INFORMATIEBLAD VOOR MUSEA

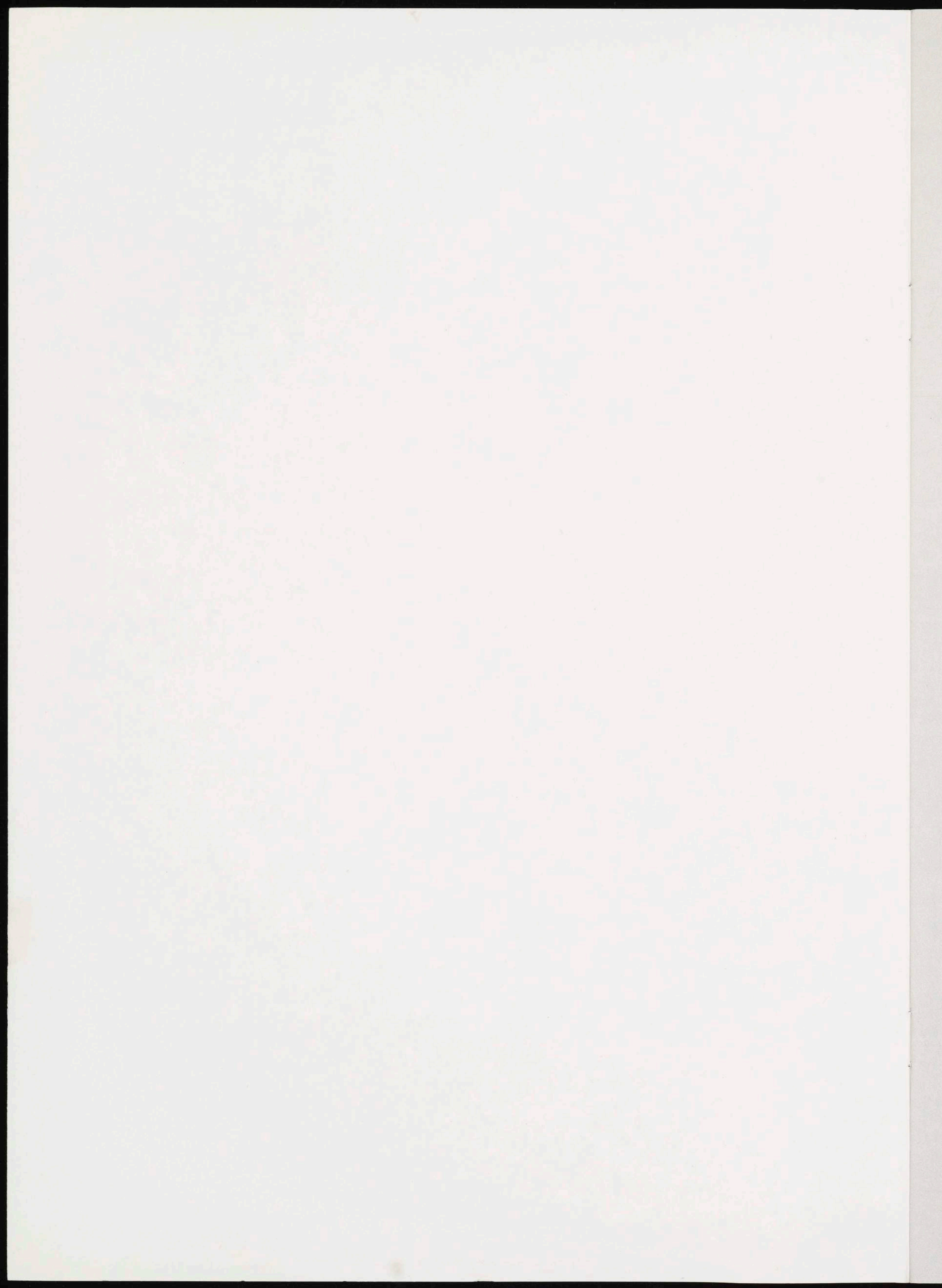

■
DE FUNCTIE VAN LOKALE EN REGIONALE
CULTUURHISTORISCHE MUSEA VOOR HUN OMGEVING

■
CULTUUR EN SCHOOL

■
MUSIP: MUSEUM INVENTARISATIE PROJECT

■
VLAGGEN EN VAANDELS
■

Inhoud

Voorwoord	1
De functie van lokale en regionale cultuurhistorische musea voor hun omgeving	2
Cultuur en School	8
Ontwerpschetsen voor het MUSIP	14
LCM-info	17
■ Syllabus registratie en documentatie	
■ Zelf te bouwen museumvitruines	
Tips en berichten	18
■ 2000: Jaar van de textiel	
■ Oproep Reinwardt Academie	
Verantwoord opbergen van vlaggen en vaandels	19
De Romeinen in de klas	21
Boeken en tijdschriften	22
Kwartaalbezoek musea 1995-1997	23

Colofon

Museumpeil is een gezamenlijke uitgave van de bureaus van de provinciaal museumconsulenten van Friesland, Groningen, Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg.

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie

Redactie

Minette Albers, Hans de Haan, Dominique Hamerlijnck, Ellen Loozen, Marianne de Rijke en Marjolein Spruijt

Eindredactie

Minette Albers en Marianne de Rijke

ISSN 1381-1088

Ontwerp & Vormgeving

De Vormers,
bureau voor grafische vormgeving, Utrecht

Drukkerij

Pascal, Utrecht

Redactie-adres

Stichting Ondersteuning Musea
Mariaplaats 23
3511 LK Utrecht
Telefoon: (030) 234 38 80
Fax: (030) 232 86 24

Nummer 9, mei 1998

Foto omslag

De basis van het presentatieplan van het Environ: het ecosysteem als wisselwerking tussen natuur en cultuur.
Tekening: S. Rossel, Museum Jannink, Enschede

Voorwoord

De wereld van de Nederlandse musea is volop in beweging. Het gevarieerde aanbod aan ontwikkelingen in het museale veld vindt zijn weerslag in dit nummer van Museumpeil. De redactie hoopt dat iedereen die werkzaam is in de museumpraktijk iets van haar of zijn gading vindt. De musea in Drenthe, Overijssel en Zeeland ontvangen Museumpeil voor het eerst. Deze provincies hebben evenals Limburg geen provinciale bijlage.

Over de inhoud

Veel cultuurhistorische musea zijn bezig hun lokale en regionale functie te herdefiniëren. Maatschappelijke ontwikkelingen dwingen musea tot positionering, het maken van keuzen en het inslaan van nieuwe wegen. Bovendien zijn binnen de musea zelf de afgelopen jaren nieuwe visies ontstaan op het eigen functioneren. Redenen genoeg voor de Sectie Historische en Archeologische Musea van de Nederlandse Museumvereniging om een studiedag over dit onderwerp te organiseren. De studiedag leverde verrassende en uitdagende experimenten op. Zes daarvan worden in het verslag van de studiedag besproken.

In het vorige nummer van Museumpeil is een impressie gegeven van de eerste ervaringen met Cultuur en School. In dit nummer treft u drie artikelen aan over educatieve projecten in Noord-Holland, Utrecht en Noord-Nederland, die met Cultuur en School-gelden worden uitgevoerd.

Joske Houtkamp beschrijft de voordelen van het gebruik van de computer bij MUSIP (de inventarisatie van de museumcollecties in de provincie Utrecht) en de problemen die zich kunnen voordoen bij het ontwikkelen van een computerapplicatie.

In Noord-Holland is in de afgelopen twee jaar het project 'Vlaggen en Vaandels' uitgevoerd, waarbij me-

thoden zijn ontwikkeld om deze voorwerpen verantwoord in depot op te bergen.

In het LCM-nieuws leest u meer over het zelf bouwen van museaal geschikte vitrines en de heruitgave van de syllabus registratie en documentatie.

Ter informatie Twee delen

Museumpeil verschijnt in twee delen. Het eerste algemene deel bevat artikelen en informatie die voor alle Nederlandse musea van belang zijn. Het tweede, losse deel is uitsluitend bestemd voor de eigen provincie.

Abonnement

Voor f 25,-- per jaar krijgt u tweemaal Museumpeil. Voor f 30,-- per jaar krijgt u tweemaal Museumpeil en een provinciale bijlage naar keuze. Opgave bij het bureau van de provinciaal museumconsulent in de betreffende provincie. Voor f 55,-- per jaar krijgt u Museumpeil inclusief alle zes provinciale bijlagen. Opgave bij het redactieadres in Utrecht.

Abonnementen lopen per kalenderjaar en dienen voor het einde van een jaar opgezegd te worden.

De redactie

De functie van lokale en regionale cultuurhistorische musea voor hun omgeving

De wereld van de cultuurhistorische musea is volop in beweging. Dat bewees de studiedag die de Sectie Historische en Archeologische Musea van de NMV op 30 oktober 1997 in Museum Flehite in Amersfoort organiseerde. Zeven sprekers lieten hun licht schijnen over het thema van de dag: de functie van lokale en regionale cultuurhistorische musea voor hun omgeving, door iets te vertellen over de nieuwste ontwikkelingen binnen het eigen museum. Het verslag van een studiedag waarop de woorden verandering, vernieuwing en samenwerking opvallend vaak in de mond werden genomen.

Museum Willem van Haren

De studiedag werd geopend met een inleiding van Ad Geerdink, directeur van het Museum Willem van Haren in Heerenveen. Onder de titel *'De Oudheidkamer is niet meer...'*, deed hij een poging een verklaring te geven voor de huidige vernieuwingsdrang bij de cultuurhistorische musea. Hij koos de geschiedenis van het eigen museum daarbij als uitgangspunt.

Museum Willem van Haren was ooit de Oudheidkamer van Heerenveen. Een charmant historisch pakhuis, dat zich in de loop der jaren van de ene zolderruimte naar de andere verplaatste en waar het met veel anecdotes doorspekte verhaal van de beheerder belangrijker was dan de presentatie van de divers samengestelde en kwalitatief zeer wisselende collectie. Een beeld dat ongetwijfeld herkenning oproept.

Eind jaren zeventig had deze Oudheidkamerformule, die jaarlijks nog slechts enkele honderden bezoekers trok, zijn langste tijd gehad. Het

toenmalige bestuur stond voor de keus de Oudheidkamer een zachte dood te laten sterven of de zaak grondig op te waarderen. Men koos, daarin gesteund door de gemeenteraad, voor het laatste. De collectie kreeg een passende huisvesting en de eerste professionele kracht deed zijn intrede. De Oudheidkamer werd Museum Willem van Haren.

Nu, vijftien jaar na de opening, staat het museum opnieuw aan de vooravond van een ingrijpend veranderingsproces. Wederom wordt het museum, omwille van het voortbestaan, aan de eisen van de tijd aangepast. Onder de slogan *Willem van Haren op de kop* wordt het museum in 1998 volledig nieuw ingericht en worden de publieksfaciliteiten verbeterd. Ook is besloten tot vergaande samenwerking met andere culturele instellingen, die gezamenlijk met het museum in één gebouw, de *Heerenveense School* worden gehuisvest.

Deze hele operatie is er primair op gericht het museum interessanter en aantrekkelijker te maken voor het publiek.

De geschetste ontwikkeling van het Museum Willem van Haren zal velen bekend in de oren klinken en ook de meest recente ontwikkelingen in Heerenveen blijken bij een rondgang door de Nederlandse museumwereld niet op zichzelf te staan. Veel meer kleine en middelgrote cultuurhistorische musea zijn momenteel bezig hun functie voor de lokale en regionale gemeenschap te herdefiniëren. De redenen hiervoor zijn divers en verschillen vanzelfsprekend per museum, maar toch zijn er wel enkele algemene oorzaken aan te wijzen.

Van de cultuurhistorische musea wordt in toenemende mate verwacht dat zij financieel hun eigen broek op kunnen houden. Voor de

terugtrekkende overheid is een museum als onderdeel van het gemeentelijke of provinciale apparaat een gruwel. Dekking van het exploitatiekort heeft plaats gemaakt voor budgetfinanciering en de directe bemoeienis van ambtenaren met het reilen en zeilen van het museum is vervangen door de contractueel vastgelegde levering van producten. Een gezonde financiële exploitatie van het museum is hierdoor van levensbelang geworden. De basis hiervoor wordt gelegd door goede bezoekcijfers. Bezoek komt het museum echter niet aanwaaien. Je zult het publiek wat te bieden moeten hebben. De concurrentie op de vrijetijdsmarkt is echter moordend en het publiek van tegenwoordig stelt steeds hogere eisen aan de publieksvoorzieningen, de verzorging van de presentaties en de informatievoorziening.

Al deze ontwikkelingen dwingen de cultuurhistorische musea tot positionering, het maken van keuzes en het inslaan van nieuwe wegen. Het is zaak geworden je te onderscheiden van je concurrenten.

Vaak speelt de politiek een belangrijke rol in dit proces. Hetzij negatief, wanneer veranderingen door bezuinigingen min of meer worden afgedwongen, maar niet zelden ook positief, door vernieuwing te stimuleren. Want een museum, mits vernieuwend en opvallend, is iets waar politiek mee gescoord kan worden.

Uit dit verhaal zou de indruk kunnen ontstaan dat de cultuurhistorische musea alleen door druk van buitenaf tot verandering en vernieuwing komen. Dit beeld is vanzelfsprekend niet juist. Ook binnen de musea zelf zijn de afgelopen jaren nieuwe visies ontstaan op de eigen functie in de lokale of regionale omgeving. Deze mix van reacties op de geschetste maatschappelijke ontwikkelingen en een veranderende visie

door:

Ad Geerdink,
directeur van het
Museum Willem
van Haren in
Heerenveen en
Minette Albers,
provinciaal museum-
consulent Groningen

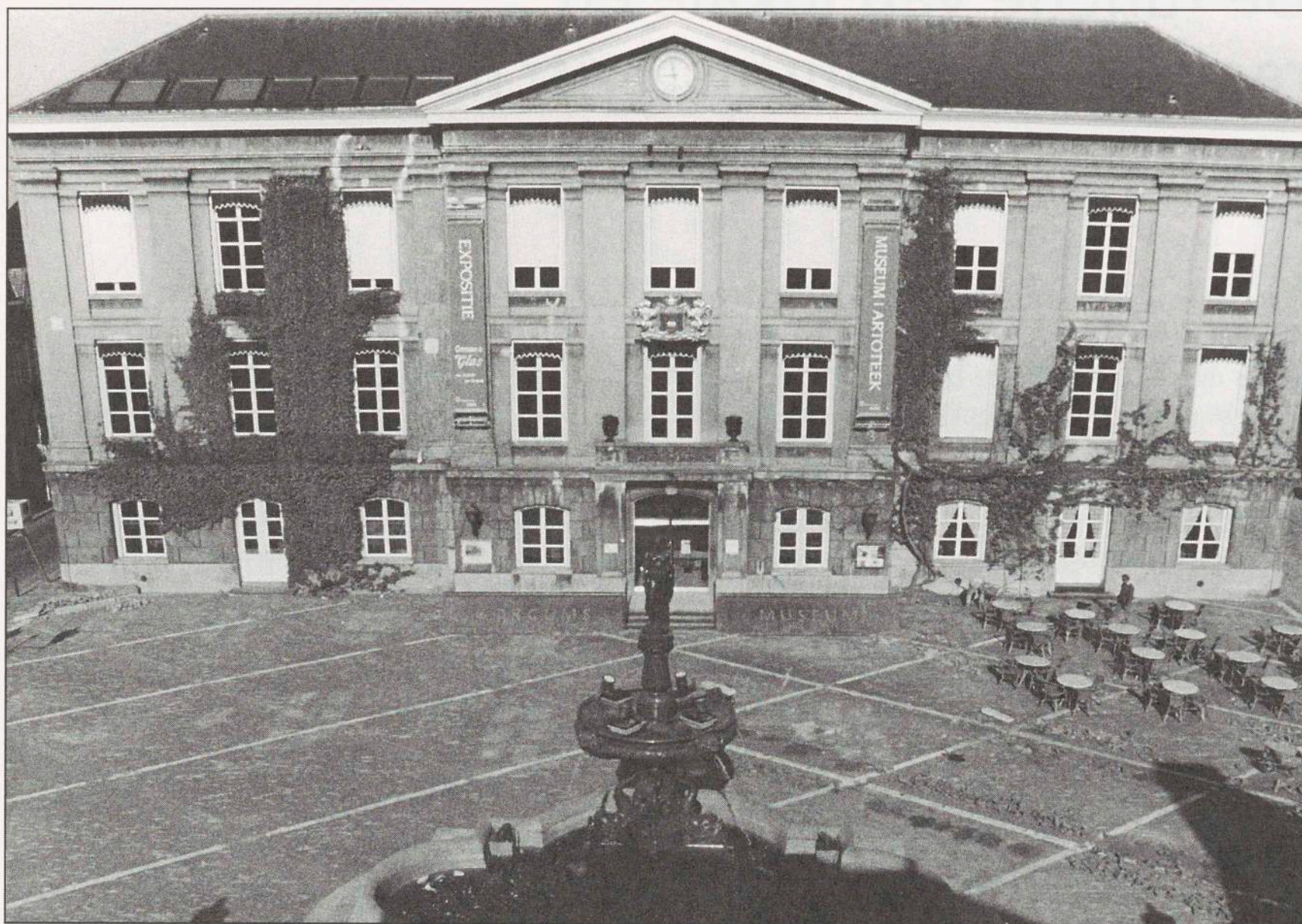

Foto:
Het Gorcums
Museum,
foto Hans Roest,
Gorinchem

op het eigen functioneren levert vele uitdagende experimenten op.

Gorcums Museum

Het Gorcums Museum is één van de cultuurhistorische musea die de afgelopen jaren een grondige verandering heeft doorgemaakt, waarbij het accent sterk op de beeldende kunst is komen te liggen. Directeur Rob Kreszner lichtte deze keuze nader toe.

Begin jaren negentig ontstonden er in Gorinchem plannen voor de bouw van een nieuw stadhuis. Gelijktijdig werd gezocht naar een nieuwe functie voor het oude, uit 1860 daterende en in neo-klassieke stijl gebouwde stadhuis. De gemeente klopte aan bij het bestuur van het historisch museum. Dit is in Bethlehem met de vraag of men er voor voelde om samen met de plaatselijke VVV en de Artotheek het oude raadhuis te betrekken. Zo ontstond het Gorcums Museum, dat in juni 1995 de deuren voor het publiek opende. In tegenstelling tot het oude museum ligt het accent niet langer op de historische collectie. De chronologisch-thematische presentatie van de stadsgeschiedenis is weliswaar één van de peilers van het Gorcums Museum, maar het accent ligt op de

hedendaagse beeldende kunst. Dit uit zich in de vaste presentatie, waar ruim aandacht geschonken wordt aan de corifeeën uit de naoorlogse Gorcumse kunstgeschiedenis, zoals Ad Dekkers, Jan van Munster, Sjoerd Buisman en niet te vergeten Peter Struyken, met zijn computerkunst en lichtsculpturen. Ook in het expositiebeleid ligt het accent op de beeldende kunst en dan met name op de visuele kunsten. Met tentoonstellingen als *De geur van hout* (over het gebruik van hout in de beeldende kunst) en *Contrasten in glas* en *Alesi design* probeert het museum het hele terrein van de beeldende kunst, toegepaste kunst, kunstnijverheid, vormgeving en mode, alsmede architectuur, fotografie en film te bestrijken.

Tenslotte is de nadruk op de hedendaagse beeldende kunst ook terug te vinden in de activiteiten die het museum organiseert. De cursus *Kunstverkenningen*, het Kunstcafé, een maandelijks radioprogramma over actuele zaken in het culturele veld en een culturele vossenjacht voor scholieren van de brugklassen van het voortgezet onderwijs zijn hiervan goede voorbeelden.

De keuze om het accent bij de hedendaagse beeldende kunst te leggen is het museum min of meer

door de gemeente Gorinchem opgelegd. Deze wilde zich meer profileren met de in de loop der jaren door de Artotheek opgebouwde kunstcollectie.

Na twee jaar hard werken blijken de gevolgen van deze keuze. Het aandeel van de Gorcummers in de 15.000 bezoekers die het museum jaarlijks trekt, is zeer gering. Van de 9.000 bezoekers aan de succesvolle expositie *Contrasten in glas*, kwam ondanks een intensieve publiciteitscampagne onder de eigen bevolking slechts 10% uit Gorinchem. Deze ontwikkeling heeft geleid tot een herbezinning op de eerder gemaakte keuzes. Het is niet ondenkbeeldig dat het museum in de toekomst toch weer meer aandacht gaat schenken aan onderwerpen uit de geschiedenis van Gorinchem, omdat het vermoeden bestaat dat daarvoor meer belangstelling bestaat onder de eigen bevolking. Een eerste aanzet hiertoe is de tweeledige opzet van de nieuwste materiaal-expositie, *De taal van staal*. De expositie bestaat uit een historisch gedeelte over de geschiedenis van het staalconstructiebedrijf *De Vries Robbé* uit Gorinchem en daarnaast een presentatie over het gebruik van staal in de beeldende kunst. De tijd zal leren of deze opzet beter aanslaat.

De functie van lokale en regionale cultuurhistorische musea voor hun omgeving

Kasteel Hoensbroek

Haalde men in Gorinchem de beeldende kunst nadrukkelijk het museum binnen, in Kasteel Hoensbroek zijn de kunstcollecties juist afgestoten en concentreert het museum zich op de presentatie van de historische collectie, met een zwaar accent op de educatie. Museummedewerkster Susan Hurenkamp hield een gloedvol betoog over het scheppen van een belevingssfeer waarin kinderen met getrokken zwaard door het museum kunnen rennen.

In 1992 was de situatie van Kasteel Hoensbroek, één van de mooiste kastelen van Limburg, weinig rooskleurig. Zowel inhoudelijk, organisatorisch en financieel rammelde het museum aan alle kanten. Vanuit de lokale politiek werd aangedrongen op verandering. Er werd een nieuwe

men te vervallen. Het museum ging zich voortaan alleen nog concentreren op z'n core business: het kasteel. De organisatie werd versterkt, de inhoud van de presentaties verbeterd en de promotie werd goed aangepakt. Dit resulteerde in een stijging van het bezoekersaantal van 39.000 in 1992 tot 80.000 in 1997. De kracht van het huidige museum is dat de bezoeker krijgt waar hij of zij voor komt, de typische sfeer van een kasteel, compleet met kerker en geheime kamer. Wat gepresenteerd wordt is de geschiedenis van het kasteel en zijn bewoners in relatie tot de omgeving. Op een populaire maar kunsthistorisch verantwoorde wijze.

In het beleid van Kasteel Hoensbroek ligt het accent sterk op de educatie. En met educatie wordt in dit museum niet alleen het onderwijs bedoeld. Er zijn in de afgelopen jaren uitgebreide lesprogramma's, speurtochten en videopresentaties voor kinderen in de leeftijd van 8 tot 14 ontwikkeld. Maar vooral aan de beleving van de individuele bezoeker wordt door het museum veel aandacht besteed. Een mix van audio-visuele middelen (kreunende geluiden in de gevangenis) en replica's moeten bij de bezoeker de sfeer van weleer oproepen, waarbij als uitgangspunt geldt dat het mooi meegenomen is als de bezoeker ook nog iets opsteekt van de afgewogen betekening in het kasteel. De klap op de educatieve vuurpeil is het programma voor het verjaardagsfeestje dat in het kasteel gevierd kan worden en waarbij als ridder verklede kinderen met getrokken zwaard door het museum kunnen rennen. Op deze wijze komen leuk, interessant, mooi en educatief samen in Kasteel Hoensbroek.

Zaans Museum

Kan van het Kasteel Hoensbroek gezegd worden dat het publieksgericht is en een duidelijke relatie pro-

beert te leggen tussen het museum en de directe omgeving, het nieuwe Zaans Museum gaat in de participatie van het publiek en de omgeving nog een stap verder. In de visie van directeur Koos de Jong zijn bezoekers niet alleen consumenten van kant en klare museale producten, maar kunnen zij ook een actieve rol spelen in de totstandkoming van deze producten.

Op 6 december 1996 werd de eerste paal geslagen voor een nieuw historisch museum, waarin de geschiedenis van de Zaanstreek centraal zal staan. Dit Zaans Museum wordt gebouwd in de nabijheid van de Zaanse Schans, waarmee het museum hoopt te profiteren van de naar schatting 900.000 bezoekers die deze bezienswaardigheid jaarlijks trekt.

In de opzet van het Zaans Museum speelt het begrip participatie een cruciale rol. Er is nadrukkelijk voor gekozen de omgeving te betrekken bij het museum. Het museum wil alle daarvoor in aanmerking komende doelgroepen in de Zaanstreek stimuleren tot participatie in de ontwikkeling van het museum en in het benutten van de museale voorzieningen. Om dit mogelijk te maken heeft het museum gekozen voor een groeimodel, waarin het in een opbouwperiode van tien jaar naar een volwaardig museum toegroeit. Het museum start met een voorlopig vaste opstelling waarin de thema's, die de daarop volgende jaren uitgewerkt zullen worden, beknopt aan de orde komen. Deze voorlopig vaste opstelling verandert door de geleidelijke inbreng van thematentoonstellingen in een vaste opstelling. In deze thema-exposities kunnen de doelgroepen in de omgeving van het museum een grote rol spelen. Ze worden voorbereid door telkens wisselende projectgroepen bestaande uit personen en instellingen buiten het museum, begeleid

Foto:
Interieur van Kasteel
Hoensbroek met een
replica van een
18^e eeuwse japon,
zoals afgebeeld op
het schilderij

Foto:
Maquette van het
Zaans Museum,
Hillo Verschaeren
Architekten,
's Hertogenbosch

door een team bestaande uit de conservator, educator en vormgever. De eerst geplande thematentoontelling, *De gevoelige huid van de Zaanstreek* zal gewijd zijn aan de ontwikkeling van het Zaanse landschap en de rol van de mens daarin. In de opbouwfase is een belangrijke rol weggelegd voor de zogenaamde open laboratoria. Dit zijn werkruimtes in de vaste presentatie waar door individuele personen of groepen die willen participeren in de ontwikkeling van het museum permanent gewerkt kan worden. Hierbij moet worden gedacht aan maquettebouwers of makers van historische kleding. Uitgangspunt hierbij is dat het maken van iets voor het publiek even interessant is als het tonen van een kant en klaar product. Op deze wijze hoopt het museum de Zaankanters bij hun eigen museum te betrekken.

Een tweede vorm van participatie met de omgeving is de wisselwerking met de Zaanse Schans en het omringende natuurlijke en industriële landschap. Zo wil het museum een actieve rol spelen in het behoud van industrieel erfgoed in situ. Het museum doet dit niet alleen door het bijeen brengen, beheren en pre-

senteren van een collectie of het verzamelen van informatie, maar ook door het opzetten van bijvoorbeeld bootarrangementen gericht op de ontsluiting van het industrieel erfgoed.

Met elkaar levert dit een verfrissende visie op hoe een cultuurhistorisch museum om kan gaan met de eigen omgeving.

Veenkoloniaal Museum

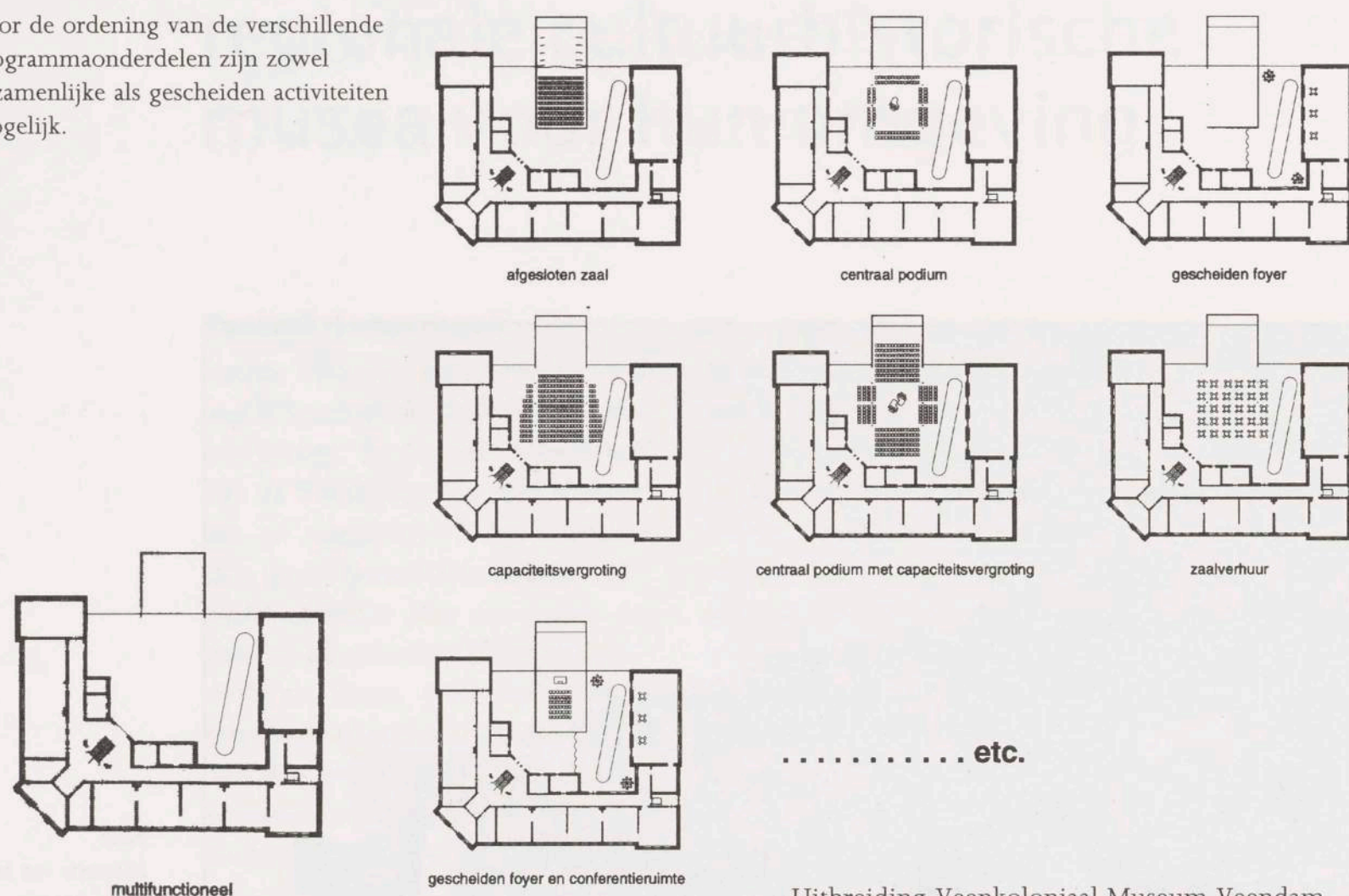
Ook het Veenkoloniaal Museum heeft van oudsher een sterke binding met de inwoners van de streek, de Groninger Veenkoloniën. Het museum heeft echter onvoldoende faciliteiten om grote groepen bezoekers te kunnen ontvangen of grote publieksmanifestaties te kunnen organiseren. Directeur Douwe Huizing zocht de oplossing in de samenwerking met andere culturele instellingen en nam het initiatief tot de ontwikkeling van een podiumplan.

In 1993 opende het volledig nieuw ingerichte Veenkoloniaal Museum zijn deuren voor het publiek. In het museum staat de geschiedenis van de Groninger Veenkoloniën centraal. Accenten in de presentatie zijn de Veenkoloniale zeevaart en de ge-

schiedenis van de strokarton- en aardappelzetmeelindustrie. Het museum wil uitgroeien tot het kloppende culturele hart van Veendam én van de regio, maar het ontbreken van professionele faciliteiten als een ruimte voor de ontvangst van groepen en de organisatie van publieksmanifestaties, een horecavoorziening en een museumwinkel staat dit streven in de weg. Andere instellingen in Veendam hadden vergelijkbare ruimteproblemen. Sinds de sluiting van het roemruchte theater Veenlust waren lokale amateurverenigingen hun podium voor repetities en presentaties kwijt. De Artotheek Veendam zocht nieuwe huisvesting.

Op verzoek van de gemeente maakte het Veenkoloniaal Museum een podiumplan dat oplossingen bood. De overdekte binnenplaats van het museum (ruim 600 m²) biedt ruimte aan een multifunctionele theaterzaal met minimaal 240 zitplaatsen en een ontvangstruimte met mogelijkheden voor een professionele horecavoorziening en museumwinkel. De theaterzaal is op verschillende manieren te gebruiken: verschillende kleinschalige presentaties en groepsontvangsten kunnen er

Door de ordening van de verschillende programmaonderdelen zijn zowel gezamenlijke als gescheiden activiteiten mogelijk.

Uitbreiding Veenkoloniaal Museum Veendam

Ontwerp SKETS,
Architectonische
Vormgeving
Groningen

tegelijkertijd gehouden worden, maar voor grootschalige voorstellingen en publieksmanifestaties is de zaal ook geschikt. Andere instellingen in en buiten Veendam kunnen de zaal huren voor ontvangsten en evenementen.

Met de uitvoering van het podiumplan kan Veendam een professionele voorziening krijgen, waarmee de stad haar centrumfunctie op cultureel gebied meer allure en aantrekkingskracht kan geven. De samenwerking tussen een aantal culturele instellingen lost niet alleen een aantal facilitaire problemen op, maar kan de basis zijn voor een inhoudelijke kruisbestuiving en het ontstaan van nieuwe initiatieven.

Het Franse ecomuseum-concept en de Zuidoost-Brabantse 'werkplaatsen van het geheugen'

'Schiet op, straks zijn we te laat, het is vijf voor twaalf, redden wat er nog te redden is, het echte Brabant gaat verloren.' In de visie van Gerard Rooijackers, wetenschappelijk medewerker van het Amsterdamse P.J. Meertensinstituut en conservator van Gemeentelijk Museum 't Oude Slot in Veldhoven, schuilt achter een dergelijke houding een achterhaald museumconcept: een nostalgische presentatie van het Brabantse verle-

den, waarin Brabantse fossielen als de katholieke keuterboer, de koper-teut en de smokkelaar aan het publiek worden voorgeschoteld. Een goed museum is geen culturele begraafplaats, maar heeft inzicht in de rol die het speelt in de actuele samenleving. Het is een dynamische 'werkplaats van het geheugen': het ruikt naar mensenvlees. Het Franse model van het écomusée biedt een aantal musea in Zuidoost-Brabant interessante perspectieven.

In het écomusée -een museumconcept dat in de jaren zestig in Frankrijk is ontwikkeld door Georges Henri Rivière en Hugues de Varine- wordt de kracht van centralisatie van expertise en diensten gecombineerd met de voordelen van decentralisatie op het gebied van de presentatie. Cultuurhistorische objecten moeten zoveel mogelijk functioneren in hun ecologische context. Het is het tegendeel van een klassiek openluchtmuseum, waarbij gebouwen uit hun context worden gelicht en worden overgeplaatst naar een omheind museumpark. Een ecomuseum wil juist bewoners en bezoekers van een streek confronteren met en betrekken bij de cultuurhistorische sporen in landschap, bebouwde omgeving, archeologische objecten en musea. Ecomusea zijn

'levende museumstructuren', waarin de sporen nog steeds betekenis hebben in het dagelijks leven van de bewoners. Mensen staan centraal in de ecomusea. Zij geven betekenis aan de sporen en schrijven samen het levensverhaal van hun omgeving: de culturele biografie van een regio. Het collectieve geheugen is een zaak die de plaatselijke gemeenten overstijgt. Om het Zuidoost-Brabantse verleden een toekomst te geven moet een regionale organisatie ontstaan: een bureau of kantoor waar elementaire museumtaken op een professionele wijze worden uitgevoerd, met streekconservatoren voor bepaalde deelgebieden, een goed geoutilleerd en brandveilig depot voor geclassificeerde collectie-onderdelen (A-collecties), een centrale databank met collectiegegevens en documentatie, een eigen transportdienst en de centrale ontwikkeling van educatieve pakketten voor het onderwijs en cultuurhistorische programma's in de recreatief-toeristische sfeer. Het overkoepelende museum vertelt in grote lijnen een verhaal over 'wat er met de mens in Zuidoost-Brabant is gebeurd'. Deze basisgedachte kan in kleine en middelgrote musea op een specifieke manier in tijd en ruimte worden uitgewerkt. Zo blijft de kracht van kleine musea -hun laagdrempeligheid,

karacteristieke charme en specialisatie- gehandhaafd, worden de zwakke kanten -gebrek aan professionaliteit en een kwetsbare exploitatie- ondervangen en krijgt de som der delen een meerwaarde.¹⁾

Environ

In Twente hebben drie musea -de Oudheidkamer Twente, Museum Jannink en het Natuurmuseum Enschede- op verzoek van de gemeente Enschede een concept ontwikkeld voor een nieuw museum: het Environ. Centraal staat de wisselwerking tussen natuur en cultuur. Siebe Rosel, conservator van Museum Jannink, schetste een boeiend verhaal over de wisselwerking en de spanning tussen de twee elementen.

Het Environ vertelt over Twente: een gebied dat blauwgrasvelden, trilvenen, coulissen en andere oude landschappelijke pracht combineert met een rijk cultureel erfgoed in de vorm van kastelen, dorpskernen, kanalen en industriële monumenten. Een gebied dat niet ophoudt bij de Duitse grens, maar daar een eind overheen reikt. Een Euregionaal museum, dat in zijn museale presentatie de vergelijking zoekt, zowel tussen mens en natuur als tussen culturen onderling -het verhaal van Twente en de verhalen elders in de wereld- om op die manier zowel het universele als het unieke van de eigen geschiedenis te ontdekken.

De basis van het presentatieplan wordt gevormd door een 'rode draad', waarin vier 'knopen' zijn gelegd die pure natuur (oerbos), jacht (jagerskamp), landbouw (lös hoes) en industrie (fabriekshal) weergeven. Elke knoop laat zien hoe natuur en cultuur samen een ecosysteem vormen. De vier knopen zijn als een klaverblad gerangschikt. Vanuit het hart van het klaverblad kan de bezoeker zelf bepalen welke knopen hij wil vergelijken en in welke volgorde. Wie de Twentse geschiedenis

in chronologische volgorde wil beleven, volgt de rode draad en laat het 'zappen' tussen de knopen achterwege. Vanuit de knopen worden 'zijdraden' getrokken, waarin boeiende thema's uit de Twentse geschiedenis verder worden uitgediept.

Noot:

¹⁾ De wenselijkheid en haalbaarheid van een regionaal museummodel naar het voorbeeld van het Franse ecomuseum-concept in Zuidoost-Brabant zijn inmiddels onderzocht door LAgrou, Leisure & Arts Consulting. Het onderzoek werd gefinancierd door de Provin-

cie Noord-Brabant, de Brabantse Museumstichting en het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven. Het onderzoeksrapport 'De spin in het web en het sterrenbeeld, scenario's voor een levende museumstructuur in Zuidoost-Brabant' is te bestellen bij:

LAgrou, Sarphatistraat 708, 1018 AV Amsterdam, telefoon (020) 550 20 20 (kosten f 40,-, excl. verzendkosten).

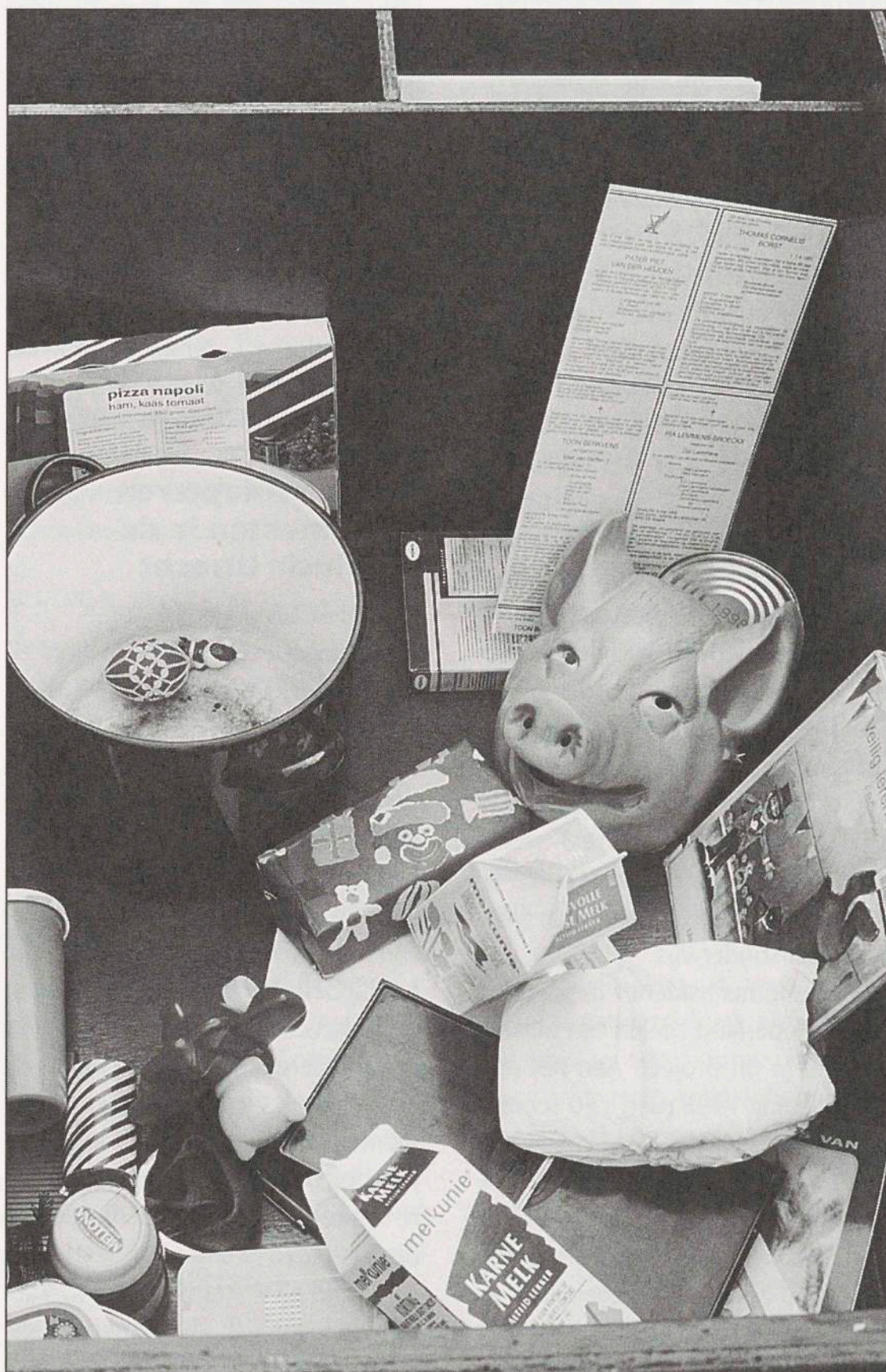

Foto:
'De culturele biografie van Zuidoost-Brabant' Museum 't Oude Slot Veldhoven (educatieve leskist)

Cultuur en School

In het vorige nummer van *Museumpeil* (nr. 8, november 1997) is een impressie gegeven van de eerste ervaringen met Cultuur en School. Om een structurele band tussen culturele instellingen en het onderwijs te ontwikkelen stelt het Rijk de komende jaren een grote som geld beschikbaar. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCenW) heeft met de provincies en de grote steden afspraken gemaakt over de uitvoering van de notitie Cultuur en School. Nederland is ingedeeld in vijf convenantsgebieden. Drie artikelen geven een beeld van Cultuur en School-projecten in de regio's Noord, Midden en West.

Inleiding

In de provincie Utrecht (regio Midden) heeft de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed (waarin is opgenomen de Stichting Ondersteuning Musea, het museumconsulentschap van de provincie Utrecht) een proefproject Scholen Adopteren Monumenten ontwikkeld. Leerlingen adopteren een monument en leren door hun betrokkenheid zorg te dragen voor cultureel erfgoed. Het project is bedoeld voor leerlingen van het Voorbereidend Beroepsonderwijs (VBO), binnen de culturele sector een moeilijke doelgroep, waarvoor weinig aanbod bestaat.

In Noord-Nederland vormen de provincies Groningen, Friesland en Drenthe en de steden Groningen en Leeuwarden één convenantsgebied (regio Noord). Het School-museum-project wil een structurele relatie ontwikkelen tussen basisscholen en musea. De lerarenopleidingen voor het basisonderwijs (PABO's) en de museumconsulentschappen in Noord-Nederland spelen een belangrijke rol in dit project. Aan het project zullen in 1998 ruim 150 scholen en 50 musea deelnemen, veelal kleine en middelgrote lokale of regionale musea. Honderd derdejaars PABO-studenten geven voorbereidende lessen op school en begeleiden de leerlingen bij het museumbezoek. In de regio West (Noord- en Zuid-

Holland inclusief de steden Leiden en Haarlem) wordt het project omgevingsonderwijs Noord-Holland uitgevoerd door het Instituut Lerarenopleiding (ILO) van de Universiteit van Amsterdam. Het project is een samenwerking tussen de consultants kunstzinnige vorming, het museum, het archief, de bibliotheek, de historische verenigingen en het voortgezet onderwijs.

Scholen Adopteren Monumenten in de provincie Utrecht

door: Nienke Pool

projectmedewerker Cultuur en School bij de Federatie Stichts Cultureel Erfgoed (FSCE)

Het project zelf is niet nieuw. Een tiental scholen in Nederland en honderden scholen in heel Europa hebben in de afgelopen vijf jaar een monument geadopteerd. Leerlingen van alle niveaus en leerjaren zijn hierbij betrokken (zowel basisonderwijs als voortgezet onderwijs). Het geadopteerde monument dient als een kapstok waar verschillende elementen uit het onderwijs aan worden opgehangen. Tijdens de reguliere lessen, maar ook tijdens speciale projectdagen werken de leerlingen aan, rond en in het monument. Voor vrijwel ieder vak zijn aanknopingspunten met het geadopteerde mo-

nument te bedenken. Geschiedenis is vaak het eerste vak waar men aan denkt, maar juist dit project biedt veel mogelijkheden voor andere vakken: metingen voor wiskunde, fotograferen voor kunstzinnige vorming, rondleidingen schrijven in het Engels, grondboringen voor aardrijkskunde of bijvoorbeeld maquettes maken voor techniek.

Onder deze adoptie verstaan we geen financiële steun van de school aan het monument en ook het onderhoud is geen taak van de scholieren. Het belangrijkste is dat het monument een aanleiding en een illustratie kan vormen bij het behandelen van onderwerpen uit het lesprogramma. Het achterliggende idee vanuit de culturele sector is dat leerlingen door de betrokkenheid bij het monument zorg leren dragen voor cultureel erfgoed.

Het VBO

Het VBO wordt binnen de culturele sector gezien als een moeilijke doelgroep. Van huis uit zijn deze leerlingen vaak minder bekend met cultureel erfgoed dan de gemiddelde VWO leerling. Het verwachte gebrek aan interesse en het beperkte intellectuele niveau schrikt veel mensen af bij het betrekken van deze leerlingen bij culturele activiteiten. Het aanbod voor deze groep is dan ook minimaal. Het project Scholen Adopteren Monumenten, waarbij de leerlingen op zeer actieve en creatieve wijze met cultureel erfgoed in aanraking komen, lijkt juist zeer geschikt voor VBO leerlingen.

Doelstellingen van het project

Het project is een proefproject om te onderzoeken of het hierboven genoemde uitgangspunt klopt. Is dit inderdaad een geschikte methode om VBO leerlingen met cultureel erfgoed in aanraking te brengen? Als deze vraag positief beantwoord wordt, wordt vervolgens aan de hand van de ervaringen bij de opzet

en uitvoering van het proefproject materiaal ontwikkeld dat door iedere school kan worden gebruikt bij de opzet van een eigen adoptieproject.

Rol van de musea

Bij het uitvoeren van een onderzoek leren de kinderen waar zij informatie kunnen verkrijgen over het monument en de omgeving. Belangrijke bronnen hiervoor zijn plaatselijke musea en archieven. Het project leert kinderen deze informatiebronnen gericht te gebruiken. Als zij binnen de opdrachten een bezoek aan een museum dienen te brengen zal dit vooraf met het museum of het archief besproken worden.

De participerende scholen

De animo om mee te doen aan dit proefproject bleek groot. Van de eerste vier benaderde scholen hebben drie enthousiast gereageerd. Met deze drie scholen zijn de eerste besprekingen gevoerd. In alle waarschijnlijkheid werken volgend schooljaar honderden eersteklassers VBO in Montfoort, IJsselstein en Zeist met hun 'eigen' monument!

Voor meer inlichtingen:

Nienke Pool, Federatie Stichts Cultureel Erfgoed, telefoon (030) 234 38 80

Het School-museum-project

door: Minette Albers,
provinciaal museumconsulent Groningen, en
Cees van der Kooij, beleidsmedewerker Hanze-
hogeschool, Hogeschool van Groningen

Het School-museumproject is de afgelopen jaren met veel succes uitgevoerd in Groningen en Drenthe. Het project wil een structurele relatie ontwikkelen tussen (basis)scholen en musea. De lerarenopleidingen voor het basisonderwijs (PABO's) in Noord-Nederland spelen een belangrijke rol in het project. In het curriculum is de module 'Werken in een

museum' als keuzevak voor derdejaars PABO-studenten opgenomen. Zij krijgen een degelijke voorbereiding op het werken in musea, een practicum werken met museumvoorwerpen en een praktijkgerichte museumexcursie. De studenten leggen het contact tussen de scholen en de musea. Zij geven een voorbereidende les op school, begeleiden de kinderen bij het museumbezoek en verzorgen een evaluatie met de kinderen. De scholen kunnen kiezen voor een programma voor leerlingen in de onderbouw (groepen 3 en 4) of leerlingen in de bovenbouw (groepen 5-8). De programma's sluiten aan bij de curriculumonderdelen wereldoriëntatie, omgevingsonderwijs of beeldende vorming. Scholen die dat wensen, kunnen gebruik maken van door de projectorganisatie georganiseerd vervoer.

Aan het project zullen in 1998 ruim 150 scholen en 50 musea in Groningen, Friesland en Drenthe deelnemen. Opvallend is de grote hoeveelheid kleine en middelgrote lokale en regionale musea. In 1998 doet ook de provincie Friesland mee aan het School-museumproject.

In het School-museumproject werken de volgende organisaties samen:

- de Federatie van Musea in de provincie Groningen
- de Federatie van Friese Musea en Oudheidkamers
- de Federatie van Drentse Musea en Oudheidkamers
- de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland, PABO, locaties in Groningen, Leeuwarden en Emmen
- de Hanzehogeschool, Hogeschool van Groningen, PABO Groningen

Voor de periode 1997-2000 is een projectplan opgesteld. Voor de uitvoering is in het kader van Cultuur en School een subsidie aangevraagd bij het Convenant Noord. Voor 1997 is een bijdrage toegekend van f 100.000,-. Voor 1998 is inmid-

dels een vervolgaanvraag ingediend.

Op basis van het projectplan wordt gewerkt aan:

- De ontwikkeling van een model voor structurele samenwerking tussen scholen en musea via de lerarenopleidingen. Aanstaaende leerkrachten verdiepen zich tijdens hun opleiding in het werken met leerlingen in musea, zij geven een voorbereidende les op school, organiseren een museumbezoek, begeleiden de leerlingen bij het museumbezoek en verzorgen een evaluatie. Het model moet na de projectperiode overdraagbaar en landelijk inzetbaar zijn.
- De ontwikkeling van een module 'Werken in een museum' voor de lerarenopleiding voor het basisonderwijs, waarin aanstaande leraren basisonderwijs een gedegen introductie krijgen in het werken met basisschoolleerlingen in musea (curriculumontwikkeling). Een belangrijke bouwsteen voor de module is een museologische en museumdidactische handleiding. De module kan, met een aanvulling van specifieke regionale voorbeelden, landelijk in het curriculum van de lerarenopleidingen worden opgenomen.
- De ontwikkeling van een handboek museumeducatie voor het onderwijs en voor musea.
- De ontwikkeling van een nascholingsprogramma voor onderwijsgevers en voor museummedewerkers in de regio. Onderwijsgevers krijgen zicht op de mogelijkheden die musea voor het onderwijs bieden; museummedewerkers zien hoe onderwijsgevers het museum en de museumcollectie kunnen gebruiken in hun onderwijsprogramma. Onderwijsgevers en

museummedewerkers volgen een deel van de cursus samen.

- De ondersteuning van musea zonder educatieve medewerkers of deskundigheid op educatief gebied. De ontwikkeling van educatief materiaal voor met name deze musea.
- Het opdoen van ervaringen met grensoverschrijdend museumbezoek. Aangezien Noord-Nederland grenst aan Duitsland, zal in Euregioverband onderzocht worden of het te ontwikkelen model ook toepasbaar is over de grens (vanuit Nederland naar Duitsland en vice versa).

Het School-museumproject 1998 wordt georganiseerd vanuit de Federatie van Musea in de provincie Groningen.

Voor meer inlichtingen:

Minette Albers

(provinciaal museumconsulent Groningen),
telefoon (050) 313 00 52

Foto:
Leerlingen aan de slag
bij de kubbeboot,
Zuiderzeemuseum,
Enkhuizen

Onderzoekend leren in het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen

Fase I van het Proefproject Omgevingsonderwijs Noord-Holland

door:

Idzard van Manen (ILO),
Fokelien Renckens-Stenneberg
(Zuiderzeemuseum) en
Trudy de Valk
(SKV Westfriesland)

Onderzoekend leren

Staande aan de waterkant, vlak bij de kubbeboot, tekenen vijf leerlingen uit de basisvorming op hun onderzoeksbladen voorwerpen in die ze waarnemen op het vlot naast het vissersscheepje. Het is het begin van hun onderzoekstocht in het Buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. Aan de hand van een reeks opdrachten over hun eigen subthema leren ze door goed te kijken, te bedenken wat ze zien en verbanden te leggen, hoe de palingvisserij voor de afsluiting van de Zuiderzee in zijn werk ging.

Op school hebben ze in inleidende lessen eerst de benodigde onderzoeksvaardigheden, hoe je moet kijken en hoe je voorwerpen kunt beschrijven, geleerd. Dankzij een inhoudelijke inleiding over het leven rond de Zuiderzee weten ze tegen welke achtergrond hun onderzoek plaats vindt. Verschillende groepjes werken aan verschillende subthema's. Alle onderdelen samen vormen, als je het resultaat van alle groepen aan elkaar presenteert, een reconstructie van de aardrijkskunde, economie en geschiedenis van het gebied van de Zuiderzee. Op deze wijze leren leerlingen onderzoek te doen aan voorwerpen in een museale omgeving en leren ze ook de samenhang te zien tussen de verschillende schoolvakken.

Een andere groep leerlingen is intussen bij het haventje van Volendam in het Zuiderzeemuseum bezig met het maken van het eerste tableau vivant en dit vast te leggen op foto's. Zij hebben op school bij de beeldende vakken, naast een inhoudelijke inleiding, het eerste gedeelte van een film over Volendam van een Franse cineast gezien. De leerlingen hebben geleerd een scenario te ontwerpen (vaardigheden). Elk subgroupje heeft een aantal originele objecten en locaties in het museum opgekrepen om in tableaux vivants de hele film uit te beelden en op een eigen manier af te maken.

Het museum heeft de requisieten al klaarliggen. De leerlingen maken er op school een presentatie van, die ondersteund met geluid, verhaal of tekening een goed beeld van de verschillende einden van het verhaal geeft.

De school van deze leerlingen heeft voor dit project in het Zuiderzeemuseum gekozen om op deze manier museumbezoek te combineren met twee belangrijke doelstellingen van de basisvorming: onderzoek doen en samenhang van vakken.

Tegelijkertijd ervaren leerlingen de waarde van cultuurhistorisch erfgoed.

Proefproject Omgevingsonderwijs Noord-Holland

Het project in het Zuiderzeemuseum past in het grotere Proefproject Omgevingsonderwijs Noord-Holland. Dit proefproject wordt uitgevoerd door het Instituut Lerarenopleiding (ILO) van de Universiteit van Amsterdam in opdracht van het ministerie van OCenW, de provincie Noord-Holland en de Mondriaan Stichting. In het project wordt samengewerkt met de consultants kunstzinnige vorming, het museum, het archief, de bibliotheek, de historische verenigingen en natuurlijk het voortgezet onderwijs.

Het Proefproject Omgevingsonderwijs Noord-Holland kent drie doelen:

- Het tot stand brengen van duurzame samenwerkingsverbanden tussen culturele instanties en het onderwijs ten bate van de cultuurparticipatie van de schooljeugd.
- Het ontwerp en de uitvoering van voorbeeldprojecten omgevingsonderwijs op drie locaties: het Zuiderzeemuseum, Zaanstad als stedelijke omgeving en een nog te kiezen plattelandsomgeving.
- Het ontwikkelen van overdraagbare modellen van dergelijk omgevingsonderwijs en van de samenwerking tussen culturele instanties en het onderwijs.

Het onderdeel van het project in het Zuiderzeemuseum waarin het ILO, de Stichting Kunstzinnige Vorming Westfriesland te Hoorn en het Zuiderzeemuseum samenwerken, biedt een uitgewerkt voorbeeld van leren van originele objecten in een historische omgeving. Daarnaast wordt duidelijk hoe de kunstvakken en de

gammavakken in een dergelijke vorm van onderwijs tot samenhang kunnen komen. Docenten en leerlingen kunnen ervaring opdoen met de methodiek en met de samenwerking tussen verschillende vakken. Op basis hiervan kunnen ze vervolgens zelf programma's voor omgevingsonderwijs ontwikkelen. In het Zuiderzeemuseum staat het museum als onderzoeksomgeving centraal.

In Zaanstad wordt vanaf augustus 1998 een omgevingsonderwijsproject ontwikkeld. Dezelfde methodiek als in het Zuiderzeemuseum zal worden toegepast. In een samenwerkingsverband van het ILO, Kunstwerk, het regionale museumconsulentschap, de andere culturele instanties en de vijf Zaanse scholengemeenschappen voor voortgezet onderwijs wordt het project ontwikkeld. In dit gedeelte van het project staat de omgeving van de school centraal.

Als derde en laatste onderdeel wordt een omgevingseducatieproject ontwikkeld in een plattelandsomgeving in Noord-Holland. De woonomgeving van de leerlingen staat in dit onderdeel centraal.

De overdraagbaarheid van de ervaringen met ontwikkeling en uitvoering van de projectenonderdelen staat centraal in het hele proefproject in Noord-Holland. Er zal in de komende jaren regelmatig gecommuniceerd worden over de projecten. In deze eerste bijdrage gaat het vooral om het eerste onderdeel in het Zuiderzeemuseum: onderzoek door leerlingen in een museale cultuurhistorische omgeving en het op verschillende wijze presenteren van de resultaten aan elkaar.

Gammavakken in het Zuiderzeemuseum

In dit onderdeel van het project worden de vakken geschiedenis, aard-

rijkskunde en economie met elkaar gecombineerd. In elke deelnemende klas worden werkgroepjes gevormd die een deelaspect –Leven en dood, Visserij enzovoort– van het leven rond de Zuiderzee gaan onderzoeken. Deze deelaspecten sluiten aan bij de kerndoelen van de basisvorming voor deze vakken en zijn tegelijk zo ontworpen dat, terug op school, de door de werkgroepjes verzamelde kennis een samenhangend geheel vormt. De samenhang tussen de verschillende deelonderzoekjes wordt duidelijk als de werkgroepjes de resultaten van hun onderzoek aan elkaar presenteren.

De ontdekroutes maken gebruik van zelfstandig en onderzoekend leren als methode. Deze methode wordt eerst op school in klasverband aangeleerd, om daarna in de museale omgeving door kleine groepen leerlingen op deelaspecten te worden toegepast. Uiteindelijk leiden de onderzoekjes tot een samenhangend geheel dat op klasniveau zichtbaar wordt bij de verwerking en presentatie na terugkomst op school. Met deze vorm van onderzoekend leren wordt voldaan aan een van de eisen van de basisvorming, namelijk dat leerlingen leren onderzoek te doen.

De kerndoelen basisvorming zijn ondergebracht onder domeinen. Voor dit project werd op basis hiervan voor de gammavakken een indeling van drie domeinen gemaakt: 'cultureel-mentaal', 'economisch-sociaal' en 'natuur en cultuur'. Bij elk domein werden drie deelaspecten of subthema's onderscheiden, waaraan evenzovele onderzoekstochten werden gekoppeld.

Domeinen gammavakken Zuiderzeemuseum en thema's van de onderzoekstochten

Cultureel-mentaal
1 Leven en dood

Cultuur en School

- 2 Wooncultuur en arm en rijk
- 3 Jeugd

Economisch-sociaal

- 4 Transport
- 5 Nijverheid en ambachten
- 6 Handel en diensten

Natuur en cultuur

- 7 Landbouw, veeteelt, cultuurgronden
- 8 Water, vriend of vijand
- 9 Visserij

Kunstvakken in het Zuiderzeemuseum

Daarnaast zijn ook ontdekroutes ontwikkeld die aansluiten bij de kerndoelen van de kunstvakken en de algemene kerndoelen voor de beeldende vakken, muziek, dans en drama. De leerlingen waaieren op dezelfde wijze uit als bij de gammavakken en in de verwerkings- en presentatiefase komt het eigen karakter van de verschillende kunstvakken aan de orde.

De kunstvakken hebben een belangrijke impuls aan het project gegeven. Door hun inbreng is de presentatie door de leerlingen een belangrijker onderdeel van het project geworden. Media-educatie is vaak een ondergeschoven kindje in het onderwijs. In een project waar

leerlingen over de resultaten van hun deelonderzoek moeten communiceren met hun klasgenoten wordt hier op natuurlijke wijze aandacht aan geschonken.

De ontdekroutes voor de beeldende vakken werken op dezelfde wijze als de gammaroutes. Elk subgroepje werkt zelfstandig in het museum aan de eigen opdracht. Bij de presentatie van de resultaten op school laat elk groepje zien hoe zij het verhaal eindigen. Door gebruik te maken van verschillende vormen van presenteren leren de leerlingen de verschillen te zien.

Grootschalig bezoek en kleinschalig onderzoek

Een museum met een nationaal bereik als het Zuiderzeemuseum ontvangt meestal van een school een behoorlijk aantal leerlingen tegelijk. Dat heeft alles te maken met de organisatie van scholen voor voortgezet onderwijs. Wil een museum als het Zuiderzeemuseum voldoen aan de vraag van de school, dan zal moeten worden voldaan aan deze eerste organisatorische hobbel. De school wil het liefst met een grote groep leerlingen op een bepaalde dag naar het museum komen.

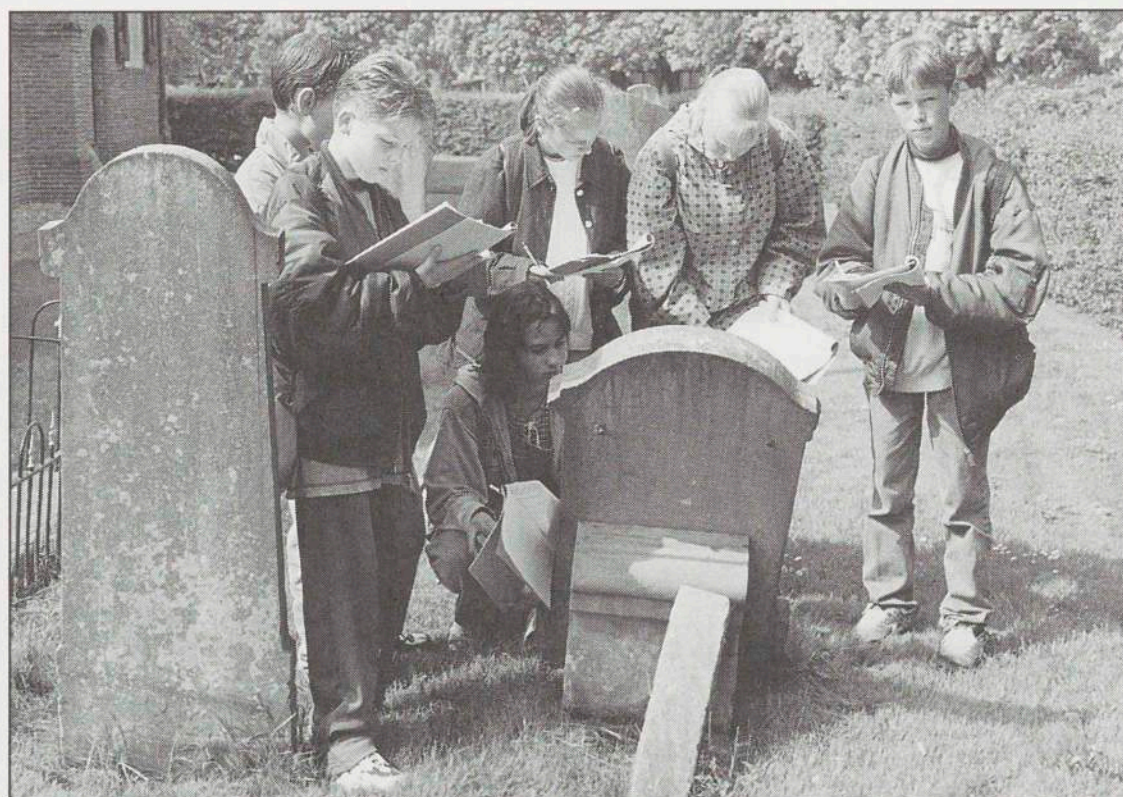
Om de methode van onderzoekend

leren voor de leerlingen in een museale omgeving toe te kunnen passen, moet een kleinschalig aanbod worden ontwikkeld. Een kleine groep leerlingen moet iets kunnen onderzoeken zonder te zien dat hun medeleerlingen hetzelfde aan het doen zijn. Deze combinatie van grootschalig bezoek en kleinschalig onderzoek vereist dat er werk is voor meerdere kleine subgroepjes van leerlingen en dat de looproutes van de verschillende onderzoekjes en de te onderzoeken situaties en objecten zo geselecteerd zijn dat aan deze basiseis wordt voldaan. Het werkt heel demotiverend als leerlingen het gevoel hebben dat iedereen hetzelfde aan het doen is. De resultaten van het eigen groepje zijn dan van weinig waarde. Door de combinatie van gescheiden looproutes en onderzoeksonderwerpen en de samenhang van het geheel aan het einde van de rit is hiervoor een oplossing gevonden.

De leerlingen zijn elk moment goed verspreid over het museum bezig. Aan de andere kant zal de school in voorbereidende lessen leerlingen op zowel vaardigheden als inhoud moeten voorbereiden en moeten ze weten dat wat ze in het museum onderzoeken een vervolg in de klas heeft. Ook moeten ze weten dat elk groepje een eigen onderwerp onderzoekt.

Drieslag

Het omgevingsonderzoeksproject start op school. Daar krijgen de leerlingen gedurende een beperkt aantal lessen een inleiding over onderzoekend leren en het leven rond de Zuiderzee. Ze oefenen met belangrijke onderzoeksvaardigheden voor de gammavakken en met het ontwerpen van een film voor de kunstvakken en krijgen tevens een eerste indruk van hoe de mensen in de vissersplaatsen rond de Zuiderzee leefden.

Op een vooraf met het museum besproken dag vertrekt de school met alle deelnemende leerlingen naar Enkhuizen om het Zuiderzeemuseum te bezoeken. De onderzoekstochten zijn zo geschreven dat elk werkgroepje vanaf de aankomst van de boot in het Buitenmuseum geheel zelfstandig aan de gang kan gaan. Leerlingen vullen al kijkend, denkend en pratend hun onderzoeksbladen in of ontwerpen hun tableaux vivants en nemen daar foto's van. Voor het museum betekent dit dat de locaties in het museum via dezelfde route bereikbaar moeten blijven en de objecten die een onderdeel vormen van de verschillende routes op dezelfde plek moeten blijven staan.

Terug op school krijgt elk werkgroepje een set verwerkingsbladen waarmee met de in het museum verzamelde gegevens de volgende stap in het onderzoek wordt gezet: het ordenen en voorbereiden van een presentatie. Het project kan worden afgesloten met een individueel werkstuk, waarvoor een studiewijzer is ontwikkeld.

School-museum-school

Deze aanpak van omgevingsonderwijs kan als voorbeeld dienen voor zowel de educatieve producten van velerlei andere musea, als voor scholen die museumbezoek een herkenbare plaats in hun curriculum willen geven. Voor grotere musea met een nationaal bereik zal bovendien de afstemming van het groot-schalig bezoek met behoud van het kleinschalig onderzoek interessant zijn. Het projectonderdeel in het Zuiderzeemuseum is een proefterrein voor scholen en culturele instellingen die overwegen een project gericht op onderzoekend leren in de eigen omgeving te starten. In een overzichtelijk project, in een overzichtelijke en veilige museumomgeving kunnen leerlingen en docenten proeven van dit fenomeen.

Plaats	School	Museum
Fase I	training van en inleiding op vaardigheden en inhoud	
Fase I		verzamelen data (gammavakken) en maken van opnamen (kunstvakken)
Fase III	Ordenen data en voorbereiden presentaties	
Fase IV	Presentatie en Individueel werkstuk	

De voor het Zuiderzeemuseum ontwikkelde onderzoeksmethodiek en de verbinding school-(museum)omgeving-school vormt ook de basis voor de ontwikkeling van de andere onderdelen van het Proefproject.

Scholing en communicatie

Het Proefproject zal overdraagbare producten moeten opleveren en daarom is scholing en communicatie van groot belang. Het ligt in de bedoeling om voortgangskonferenties te organiseren voor culturele instanties en scholen. Daarnaast wordt bij elk projectonderdeel een aparte cursus ontwikkeld, die vervolgens aan alle belanghebbenden wordt aangeboden. Het is nadrukkelijk de opzet om medewerkers van culturele organisaties en docenten van het voortgezet onderwijs gezamenlijk te scholen. De scholing wordt ontwikkeld door het Centrum voor Nascholing Amsterdam, een samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam (Instituut voor de Lerarenopleiding en Pedagogische faculteit) en de Hogeschool van Amsterdam. De scholing wordt uitgevoerd door allen die op de betreffende locatie actief geweest zijn in de ontwikkeling ervan.

Voor meer inlichtingen:

drs. I.J.van Manen

ILO

Universiteit van Amsterdam

Wibautstraat 2-4

1091 GM Amsterdam

telefoon (020) 525 12 88

In het kader van Cultuur en School zijn twee nieuwsbrieven te bestellen:

U kunt zich **gratis** abonneren op de nieuwsbrief Cultuur en School bij:

Sanders, Zeilstra & Partners

t.a.v. Marthe Bauwens

Koninginnegracht 72

2514 AG Den Haag

telefoon (070) 356 39 22

Oud Nieuws (over cultureel erfgoed en educatie) kunt u **gratis** aanvragen bij:

Erfgoed Actueel

Abonnementenservice

Herengracht 474

1017 CA Amsterdam

telefoon (020) 427 08 80

Ontwerpschetsen voor het MUSIP

Probleemanalyse als eerste stap in automatisering

De Stichting Ondersteuning Musea (SOM) in Utrecht voert sinds 1997 het MUSIP (MUSEum Inventarisatie Project) uit. Met het MUSIP worden alle museale collecties in de provincie Utrecht in kaart gebracht. Alle collecties worden kwalitatief en kwantitatief geïnventariseerd. Zo ontstaat er een beeld van wat de 'Collectie Utrecht' genoemd zou kunnen worden. Het doel van de eerste fase van het MUSIP, afgesloten in november 1997, was het ontwerpen van een geautomatiseerd programma om de museumcollecties in de provincie Utrecht te kunnen inventariseren. Deze opdracht is uitgevoerd door de vakgroep Computer & Letteren van de faculteit der Letteren van de Universiteit Utrecht. Dit artikel bespreekt enkele van de vragen waarmee men in de belangrijke eerste fase van een project als het MUSIP te maken krijgt.

Woorden met een * worden aan het eind van het artikel verklaard.

Wanneer een organisatie zich voor veranderingen of nieuwe taken geplaatst ziet is een van de eerste vragen die men zich tegenwoordig stelt of de computer een rol kan spelen in de nieuwe situatie. Veel werkzaamheden in organisaties, of dit nu commerciële bedrijven zijn of instellingen als musea, hebben op de een of andere manier te maken met het verwerken, bewerken of analyseren van grote hoeveelheden gegevens, taken waarvoor de computer zeer geschikt is. Apparatuur en programmatuur zijn in veel opzichten de laatste jaren sterk verbeterd: de pc is goedkoop, gebruiksvriendelijk en betrouwbaar geworden en met een Internet-aansluiting kan iedereen informatie van de hele wereld verzamelen of eigen gegevens beschikbaar maken voor alle andere Internet-gebruikers.

Het feit dat bijna iedereen nu kan beschikken over een computer wil echter niet zeggen dat het oorspronkelijke probleem, de nieuwe taak waar men mee aan de slag wil, eenvoudiger op te lossen is. Een van de belangrijkste onderdelen bij het ontwikkelen van een computerapplicatie*, zoals een database of een informatiesysteem, is het vaststellen van de eisen waaraan de applicatie moet voldoen. Een applicatie moet bij-

voorbeeld afgestemd zijn op de omgeving waarin zij wordt gebruikt, moet gebruiksvriendelijk zijn en eenvoudig in onderhoud. De ontwikkeling mag het beoogde budget niet overschrijden en moet binnen de geplande tijd worden afgerond. De belangrijkste vraag is echter of deze applicatie het juiste probleem oplost. Vaak is het probleem bij aanvang van een automatiseringsproject nog niet helder en eenduidig beschreven. Soms blijkt pas na enige tijd dat betrokkenen zonder het van elkaar te weten gedurende het project van mening verschilden over de gewenste functie van de applicatie. Wanneer dit gebeurt op het moment dat er al een ontwerp van een systeem of zelfs een deel van het product klaar is, kost dit vanzelfsprekend geld en tijd en kan het aanleiding geven tot grote frustratie bij degenen die met de ontwikkeling te maken hebben.

Waarom is het zo moeilijk vooraf overeenstemming te bereiken over de functionaliteit van een programma dat wordt ontwikkeld? In hoeverre is dit ook een van de oorzaken van problemen bij informatiseringsprojecten, waarover vele verontrustende verhalen de ronde doen? Het antwoord op deze vragen is uiteraard complex en is het onderwerp

van vele studies en een enorme hoeveelheid literatuur. Wel kunnen enkele aspecten van de problematiek worden toegelicht aan de hand van een actueel project, het MUSIP, en kunnen we enkele adviezen geven aan hen die in hun werk te maken krijgen met informatiseringsprojecten.

Analyse bij het MUSIP

Het doel van het MUSIP is om te komen tot een kwantitatieve en kwalitatieve inventarisatie van de museumcollecties in de provincie Utrecht, als onderdeel van de Collectie Nederland, die inzicht biedt in de aard, omvang, de staat en conservering van de collecties. Het eindresultaat, het overzicht van de 'Collectie Utrecht', moet dienen als beleidsinstrument voor museaal beleid in de provincie en bijdragen aan het nemen van verantwoorde beslissingen ten aanzien van nieuw uit te voeren projecten, plannen voor restauratie en collectiemobiliteit.

Het doel van de eerste fase van het MUSIP, afgesloten in november 1997, was het ontwerpen van een geschikt instrument om in de volgende fasen in 1998 en 1999 de inventarisatie van de museumcollecties in de provincie uit te kunnen voeren.

Informatiekundigen kunnen bij verschillende onderdelen van een dergelijk project een rol spelen. Ten eerste kunnen zij advies geven over noodzakelijke apparatuur en programmatuur voor een onderneming als deze. Enkele MUSIP-medewerkers zullen tijdens bezoeken aan de musea in de provincie Utrecht grote hoeveelheden gegevens over deelcollecties verzamelen, ordenen en analyseren. Het ligt voor de hand daar een database-programma voor te gebruiken, zodat de medewerkers op draagbare pc's ter plekke de gegevens kunnen invoeren en deze kunnen kopiëren naar een

door:
Joske Houtkamp,
docent Computer &
Letteren, faculteit
der Letteren, Universiteit Utrecht

centrale database. De mogelijkheden die een database-programma biedt wat betreft zoeken, selecteren, het maken van rapportages enzovoort zijn in een dergelijk geval zeer waardevol.

Ten tweede is het duidelijk dat een grondige analyse van de vraag van de opdrachtgevers en van de gegevens ook een onderwerp is dat tot de informatiekunde behoort. Een lastig probleem hierbij is dat men in een project als het MUSIP bezig is met het ontwerpen en maken van een nieuw product, een database voor een nieuwe toepassing. Het gevolg daarvan is dat niemand van de betrokkenen zich een precieze voorstelling kan maken van het uiteindelijke resultaat, en de gevolgen van de keuzes ook niet geheel kan overzien.

Vaststellen van de eisen

Iedereen woont in een huis, weet uit eigen ervaring hoe groot een kamer van vier bij vier meter is, en weet te formuleren wat men verwacht van een comfortabele woning. Toch is het vaststellen van de eisen door de toekomstige bewoners bij het ontwerp van een huis al een lastige zaak. Zij moeten zich in gedachten een gedetailleerde voorstelling kunnen maken van hun dagelijks leven in nieuwe ruimtes en bijvoorbeeld beslissen of ze één of twee badkamers willen. Zal het uiteindelijk handig blijken om een tweede badkamer te nemen of zal het prettiger blijken wanneer die ruimte bij de, nu erg krap uitgevallen, studeerkamer wordt genomen? Om de keuze mogelijk te maken maakt de architect schetsen en plattegronden zodat de klanten zich een zo goed mogelijke voorstelling kunnen maken van de verschillende opties. Vaak lokt een ontwerp een reactie uit, al is het maar de uitspraak dat het zo in ieder geval niet moet.

De onbekendheid met hoe een nieuw te ontwikkelen applicatieprogramma eruit zal gaan zien heeft tot gevolg dat ieder een eigen, vaak vage voorstelling van het resultaat heeft en dat men de uitspraken van anderen over hun wensen verkeerd interpreteert. Om deze vage voorstelling helder te krijgen bestaan verschillende technieken, vergelijkbaar met het maken van schetsen en plattegronden door de architect. Ten eerste bestaan er verschillende schematechnieken die helpen een overzicht te geven van de gegevens en de bewerkingen die op de gegevens worden uitgevoerd. Daarnaast kunnen er prototypes* worden ontwikkeld, voorbeeldprogramma's die wel de user interface* en logica van het uiteindelijke systeem laten zien maar verder nog niet zijn uitgewerkt. Hiermee hebben de betrokkenen een voorbeeld voor zich, en kunnen zij zeggen wat wel en wat niet bevalt, waar de informatiekundige de opdracht verkeerd heeft begrepen enzovoort.

Bij het MUSIP was de structuur van de database en de vormgeving van het programma relatief eenvoudig zodat kon worden volstaan met een overzicht van de tabellen op papier en pas in een laat stadium gebruik is gemaakt van een prototype. Bij het ontwerp van de structuur van de database voor het MUSIP is eerst geïnventariseerd welke gegevens moeten worden opgenomen. Het zal duidelijk zijn dat niet alle gegevens over de duizenden deelcollecties kunnen worden ingevoerd; dan zou het project niet binnen enkele jaren kunnen worden afgerond. Moet bijvoorbeeld worden opgenomen of een deelcollectie in een depot is opgeslagen of (deels) is tentoongesteld? Hoe gaat men om met bruiklenen? Is de datering van objecten in de deelcollectie relevant? Om te kunnen bepalen welke selectie van alle mogelijke kenmerken van deel-

collecties moest worden gemaakt, was het noodzakelijk vast te stellen waarvoor het programma uiteindelijk zou worden gebruikt, dus welke vragen het moet kunnen beantwoorden. Simpel gezegd: wat er uit zou moeten komen, moest er eerst in worden gestopt.

Doel bepaalt de inhoud

De wens van de opdrachtgevers van het MUSIP was om over een beleidsinstrument te kunnen beschikken. Het valt niet mee om vast te stellen wat voor soort vragen men bij het bepalen van beleid ten aanzien van cultureel erfgoed en musea in de nabije toekomst wil kunnen beantwoorden. Deze vragen zullen echter voornamelijk te maken hebben met drie kenmerken van deelcollecties: de kwantiteit, de inhoud en de kwaliteit.

Om de inhoud te kunnen bepalen, dat wil zeggen wat voor soort objecten zich waar bevinden, worden de deelcollecties ingedeeld in achttien globale categorieën en kunnen ze worden voorzien van trefwoorden. Dertien van deze categorieën zijn zogenaamde toptermen die afkomstig zijn uit de AAT (Art and Architecture Thesaurus), een zeer omvangrijke en internationaal gebruikte thesaurus waarvan de Nederlandse vertaling in de maak is. Ook wordt vastgelegd of de objecten van belang zijn voor de regio of provincie.

De kwaliteit en het belang van een deelcollectie is een subjectieve kwestie, die bovendien in de loop van de tijd aan veranderingen onderhevig kan zijn. In dergelijke gevallen is het verstandig een methode of richtlijn te volgen die door specialisten op dit gebied is vastgesteld. Het MUSIP hanteert daarom de indeling in Deltaplan-categorieën die al in brede kring bekend is.

Het ontwerp van de database moest ook in de praktijk een werkbaar

Ontwerpschetsen voor het MUSIP

product opleveren. Hierbij heeft de mening van collectiebeheerders van verschillende musea die in het begin van het project zijn geraadpleegd een belangrijke rol gespeeld. Zagen zij bijvoorbeeld mogelijkheden om hun collecties in deelcollecties te onderscheiden, en welke trefwoordenlijsten gebruikten zij bij hun collectieregistratie? Op welke manier zouden zij zelf op den duur de database willen gebruiken? Al na enkele gesprekken met collectiebeheerders werd duidelijk dat de indeling in collecties die de musea zelf hanteerden zinvol was, omdat deze historisch gegroeid was en dus een samenhang tussen objecten weergaf of omdat de indeling in de praktijk het beste voldeed. Ook de trefwoordenlijsten waren vaak geheel toegesneden op de eigen situatie. In de MUSIP-database worden de indelingen en de eigen trefwoorden dan ook zoveel mogelijk behouden. De grote collecties worden in overleg gesplitst in kleinere. De algemene indeling in AAT-categorieën zorgt ervoor dat er ondanks alle eigen indelingen en benamingen door de musea toch een middel is om de gehele 'Collectie Utrecht' te overzien. In het stadium van analyse en ont-

werp wordt eveneens vastgesteld wie de uiteindelijke gebruikers van het programma zullen zijn. De vorm van het programma, zoals de menu's, de schermindeling, en de beveiliging wordt afgestemd op de gebruikers van de applicatie. Wanneer een incidentele gebruiker, bijvoorbeeld een museumbezoeker, de database zal gaan bevragen moet de user interface heel anders zijn dan wanneer uitsluitend getrainde medewerkers met het programma aan de slag gaan.

Samenvattend: het streven van een informatiekundige is om in een zo vroeg mogelijk stadium van een project zo precies mogelijk vast te stellen wat men verwacht van het uiteindelijke programma en wie het zullen gaan gebruiken. Wanneer er nog te veel onduidelijkheden bestaan kan men kiezen voor bepaalde methodes, zoals het eerst ontwikkelen van dat deel dat redelijk bekend is waarmee men meer hoopt te leren over de andere delen.

Beheersing van het project

Tijdens de ontwikkeling van een applicatie raken de opdrachtgevers en toekomstige gebruikers meestal

steeds meer betrokken bij het eindresultaat. Door de uitgebreide discussies in vergaderingen kunnen zij zich een betere voorstelling maken van het uiteindelijke programma en komen zij daardoor op allerlei nieuwe ideeën voor uitbreidingen of zelfs wijzigingen in het oorspronkelijke ontwerp. Voorstellen voor wijzigingen moeten zeer kritisch worden bekeken. Als het echte verbeteringen zijn moet natuurlijk worden geprobeerd deze alsnog in het ontwerp en het product te verwerken. Maar elke verandering kost tijd en geld, en het vertragen van een project levert weer nieuwe risico's op. Bovendien, organisaties zijn voortdurend in beweging en er is altijd het gevaar dat de ontwikkeling van een applicatie zo lang duurt dat het alweer verouderd is op het moment dat het in gebruik wordt genomen.

Tijdens de eerste fase van het MUSIP ontstond bijvoorbeeld veel belangstelling voor de mogelijkheid de database beschikbaar te stellen voor anderen dan direct betrokkenen. Er werd gespeeld met de gedachte om bezoekers van een museum via een pc in de collecties van dat museum te laten rondkijken. Ook is gedacht aan het beschikbaar stellen van de database aan alle deelnemende musea via Internet of een intranet. Hoewel dit interessante mogelijkheden zijn, heeft de implementatie ervan nogal wat haken en ogen. De user interface zou geheel veranderd moeten worden, er zouden beveiligingen ingebouwd moeten worden en er zouden allerlei rapportagemogelijkheden moeten worden toegevoegd, om maar een paar dingen te noemen. Dit zou de kosten en ontwikkeltijd van het MUSIP-programma sterk hebben doen toenemen. In dit geval is besloten eerst ervaring op te doen met het inventariseren van gegevens van de deelcollecties met het programma in de huidige

Verklarende woordenlijst

Applicatie

Een applicatie(programma) is een computerprogramma dat speciaal voor een bepaalde toepassing van gebruikers is ontwikkeld. De term wordt gebruikt ter onderscheid van andere soorten programmatuur, zoals besturingsprogrammatuur waarmee men de computers zelf 'bestuurt'. De NS-reisplanner is bijvoorbeeld een applicatieprogramma; Windows95 en Unix zijn besturingsprogramma's.

Prototypes

Dit zijn voorbeeldprogramma's die niet de functionaliteit hebben van het gewenste eindproduct, maar aan de opdrachtgever en gebruiker een indruk geven van het uiteindelijke programma. Zo zijn bijvoorbeeld de menuschermen met de verschillende keuzemenu's die daarop volgen al uitgewerkt, zijn er voorbeeldschermen van invulformulieren gemaakt, en voorbeeldrapportages waarmee men de layout van een rapport kan beoordelen.

User interface

Dit is het deel van het programma waarmee de gebruiker communiceert. Hieronder vallen bijvoorbeeld de menuschermen waarin men keuzes maakt en invulformulieren waar gegevens kunnen worden ingevoerd. Onder de user interface vallen ook de hulpschermen.

Verantwoord opbergdein vlaggen en vaandels

vorm en in een latere fase van het project de gewenste uitbreidingen te bekijken.

Het is misschien duidelijk geworden dat een programma eigenlijk nooit 'af' is. Door het gebruik van een programma en het feit dat de organisatie zelf voortdurend in beweging is, veranderen werkwijze en wensen van gebruikers, en ontdekt men fouten of problemen in een programma die niet konden worden voorzien. Daarnaast kunnen de snelle ontwikkelingen op het gebied van informatie- en communicatietechnologie betrokkenen onrustig maken en het gevoel geven dat ze kansen missen als ze niet meedoen. Het is dan ook verstandig om bij het ontwikkelen van een applicatie al te denken aan de toekomst en afspraken te maken over onderhoud en eventuele uitbreidingen. Het belangrijkste is echter om tijdens het project regelmatig even stil te staan bij het oorspronkelijke probleem of de behoefte waar het allemaal mee is begonnen, te bepalen of de uitgangssituatie nog geldt en of alle betrokkenen nog steeds werken aan een antwoord op dat probleem.

Voor meer inlichtingen:

Marianne de Rijke, projectleider MUSIP
SOM, telefoon (030) 234 38 80 ■

Syllabus Registratie en documentatie

Binnenkort verschijnt een herziene en uitgebreide versie van de Syllabus Registratie en documentatie van het Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM). De syllabus is niet alleen bestemd voor de cursisten van de gelijknamige cursus, maar is voor iedere museummedewerker die te maken heeft of krijgt met registratie en documentatie een uitstekende informatiebron. Belangrijke onderwerpen in de syllabus zijn uiteraard het nummeren en beschrijven van museumvoorwerpen. Van het 'oude' handmatig beschrijven tot en met de volledig geautomatiseerde versies van de basisregistratie en de historisch voorwerpenkaart. Uiteraard is er ruime aandacht voor de moderne Windows-versies zoals bijvoorbeeld IMC-modules en Admuse.

De syllabus gaat ook uitvoerig in op het beschrijven van documentaire collecties. Hieronder vallen boeken, tijdschriften, foto's, films en dia's die achtergrondinformatie geven over de collectie of onderdelen ervan.

Een groot aantal bijlagen geeft tot slot een goed inzicht in de verschillende registratiekaarten, voorbeelden van een schenkings- en bruikleenakte en uitgebreide literatuur-, adressen- en woordenlijsten.

De syllabus is vanaf juni te bestellen bij het bureau van de provinciaal museumconsulent in de eigen provincie of bij het secretariaat van het LCM, telefoon (013) 535 55 65. De exacte prijs is nog niet bekend, maar zal rond de f 30,-- liggen.

Zelf te bouwen museumvitrines

Het LCM heeft een publicatie uitgebracht getiteld 'Het glazen museum: Over kwaliteit en gebruik van museumvitrines'. Hierin worden de eisen waaraan een vitrine moet voldoen op heldere wijze uiteengezet. Uit een onderzoek bleek dat veel musea zelf vitrines bouwen. Bij de publicatie zijn daarom twee sets bouwbeschrijvingen verschenen. Deze bevatten stap-voor-stap bouwstructies en een opgave van benodigde materialen voor aluminium of houten vitrines. In de publicatie is aandacht voor klimatologische omstandigheden, materiaalgebruik en beveiliging, vormgeving, inrichting en plaatsing van een vitrine en onderhoud daarvan.

De publicatie en de bouwbeschrijvingen kunnen besteld worden bij het bureau van de provinciaal museumconsulent in de eigen provincie of bij het secretariaat van het LCM, telefoon (013) 535 55 65.

De publicatie kost f 12,50 en de bouwbeschrijvingen kosten f 24,50 per set (excl. verzendkosten).

Tips en berichten

2000: Jaar van de textiel

Vier Nederlandse textielverenigingen hebben het initiatief genomen het jaar 2000 tot jaar van de textiel uit te roepen. Deze vier zijn: het Textiel Restauratoren Overleg Nederland (TRON), de Stichting Textielcommissie Nederland, Vereniging 'Het Kantsalet' en de Nederlandse Kostuumvereniging voor Mode en Streekdracht.

Het Nederlands Textielmuseum in Tilburg neemt de coördinatie en de collectieve promotie op zich.

De doelstelling is landelijk extra aandacht te vestigen op textiel in al zijn verschijningsvormen en zodoende meer waardering te creëren voor de betekenis en toepassingen van textiel in het dagelijks leven, zowel in het verleden, het heden en in de toekomst.

Het project richt zich op een breed publiek en is bedoeld om nieuwe publieksgroepen te trekken. Het moet een evenement worden dat dynamisch en eigentijds is en niet alleen de traditionele aspecten van textiel belicht.

De opzet is dat elke deelnemende organisatie haar eigen activiteit(en) organiseert en dat het Nederlands Textielmuseum de collectieve landelijke promotie en publiciteit verzorgt.

Het Rijksmuseum Amsterdam en het Historisch Museum Rotterdam hebben al deelname toegezegd; zij organiseren in 2000 respectievelijk een kant-tentoonstelling en een grote tentoonstelling over jeugdcultuur (waarvan kleding een belangrijk aspect is). Natuurlijk komt ook het Nederlands Textielmuseum met verschillende activiteiten.

Textiel 2000 wordt een grootschalig en interessant project, waarmee niet alleen de binnenlandse, maar ook de buitenlandse toeristische markt bewerkt zal worden.

Voor meer inlichtingen:

Barbara van Ulzen of Lidewij de Koekoek van het Nederlands Textielmuseum, telefoon (013) 536 74 75.

Oproep

aan alle oud-studenten van de Reinwardt Academie.

De Reinwardt Academie wil graag in contact komen met alle oud-studenten. Doel is het opzetten van een netwerk om zodoende de wisselwerking tussen het onderwijs en het werkveld te versterken. Samen met de oud-studenten wordt gekeken hoe dit doel kan worden bereikt.

Stuurt u uw gegevens (naam, adres, telefoon, fax en e-mail, de organisatie waar u werkt en in welke functie, het jaar van afstuderen aan de Reinwardt en de richting waarin) naar

Reinwardt Academie
t.a.v. Rob van der Heijden
Dapperstraat 315
1093 BS Amsterdam
telefoon (020) 692 21 11
fax (020) 692 68 36
e-mail admin@mus.ahk.nl

Als u weet waar andere oud-studenten zich bevinden dan kunt u contact opnemen met Rob van der Heijden, coördinator project oud-studenten, (afstudeerjaar 1980; richting educatie).

Verantwoord opbergen van vlaggen en vaandels

De afgelopen twee jaar is in Noord-Holland het project Vlaggen en Vaandels uitgevoerd. Hierbij zijn methoden ontwikkeld voor het verantwoord opbergen van vlaggen en vaandels. In de afgelopen maanden zijn de speciaal ontworpen opbergvoorzieningen geplaatst in de depots van de 32 deelnemende musea. De Mondriaan Stichting en de provincie Noord-Holland hebben bijgedragen aan de realisatie van het project.

door:

Nettie Cassee
consulent behoud
en beheer Kunst
en Cultuur
Noord-Holland

Methoden

In het project zijn drie methoden voor het goed bewaren van vlaggen en vaandels toegepast:

- hangend bewaren, als de staat van een vaandel het toelaat dat het zijn eigen gewicht draagt;
- opgerold bewaren, als een vlag uit één laag bestaat en de toestand van het textiel oprollen toelaat;
- vlak liggend bewaren, als een vaandel niet meer kan worden opgehangen, als een vlag uit meer dan één laag bestaat, of als een vlag uit één laag niet meer opgerold bewaard kan worden.

Bij elk van de drie methoden zijn twee varianten gebruikt, afhankelijk van het aantal vlaggen/vaandels in een museum en het formaat ervan. Een vierde methode, geschikt voor

vlaggen van uitzonderlijk groot formaat, is wel ontwikkeld, maar in de praktijk (nog) niet toegepast. Hierbij wordt de vlag ruimtelijk, zonder vouwen, uitgehangen over meer dan één koker.

Het is belangrijk er rekening mee te houden dat de depotvoorzieningen niet tegen een niet-geïsoleerde buitenmuur worden geplaatst.

Materialen

Alle voorzieningen zijn vervaardigd van museaal verantwoorde materialen zoals massief vuren hout, Russisch berkenmultiplex, ongebleekte voorgewassen dichtgeweven katoen, geëpoxeerd metaal, aluminium, kartonnen kokers met Melinex (polyesterfolie) omkleed, polyethyleen afsluitdoppen en kartonnen dozen die aan de binnenkant met Melinex bekleed zijn.

Hangend bewaren

Bezit het museum meer dan vijf of zes vaandels, dan worden ze stofvrij opgehangen onder een staande overkapping. (afbeelding a)

Onder de overkapping is een kledingroede gemonteerd, waaraan de vaandels worden opgehangen. Een gordijn van dichtgeweven ongebleekte katoen wordt met klittenband rondom het geheel bevestigd. Links- en rechtsboven zijn extra strookjes klittenband op de stof genaaid om het gordijn bij het openen

op vast te kunnen zetten, zodat het niet over de grond sleept.

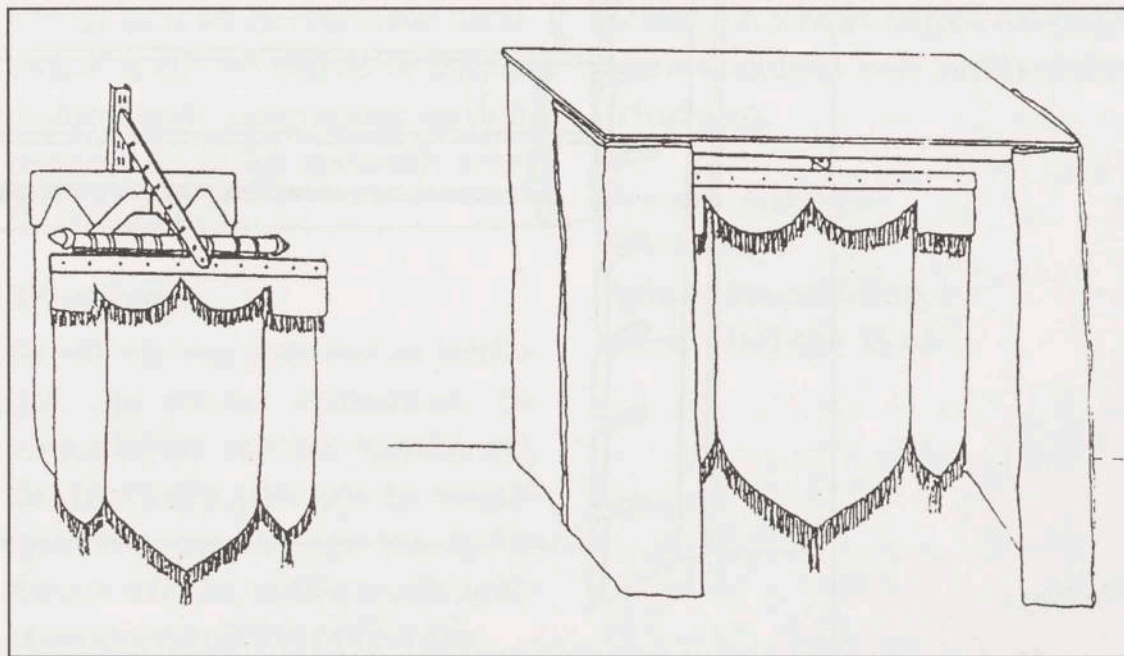
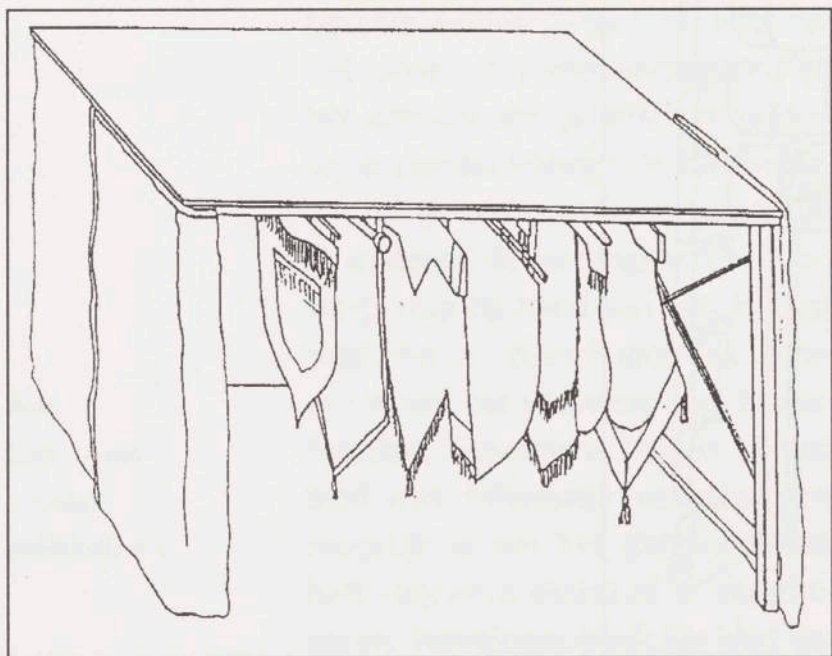
Bezit het museum minder dan zes vaandels, dan worden de vaandels opgehangen aan een schuine kledinghaak die tegen de muur gemonteerd wordt onder een hangende overkapping. (afbeelding b)

Rondom de aan de schuine kledinghaak opgehangen vaandels hangt een gordijn van ongebleekte katoen. Het wordt met klittenband aan de overkapping bevestigd. Aan weerskanten zijn onderaan bij de zijnaden van het gordijn nog twee strookjes klittenband genaaid. Door de tegenkant ervan op de muur te plakken, wordt het gordijn tegen de muur gehouden. Middenboven is nog een extra strookje klittenband op de stof genaaid om het gordijn bij het openen aan vast te kunnen zetten, zodat het niet over de grond sleept.

Opgerold bewaren

De vlaggen worden opgerold om met Melinex beklede kokers en aan een door de koker gestoken stok opgehangen. Bij de kokers worden polyethyleen afsluitdoppen geleverd. Door in de doppen een kleine kruisvormige insnijding te maken, kan de stok erdoor worden gestoken. De koker komt dan klem te zitten aan de stok, waardoor wordt voorkomen dat een opgerolde vlag uit eigen beweging kan gaan afrollen.

links; afbeelding a
rechts; afbeelding b

Verantwoord opbergen van vlaggen en vaandels

Omdat de kokers niet van zuurvrij karton zijn gemaakt, worden ze eerst met Melinex omkleed. Door aan weerszijden ongeveer vijf centimeter Melinex te laten uitsteken kan deze in de koker worden teruggestopt, de Melinex wordt dan door de doppen op zijn plaats gehouden.

Gaat het om slechts één of enkele vlaggen, dan wordt elke stok opgehangen aan twee in de muur gemonteerde wandhaken. Bij meer vlaggen worden deze opgehangen in wandstaanders met ruimte voor zeven of voor tien vlaggen onder elkaar. (afbeelding c)

De zijkanten worden gevormd door twee staanders van Russisch berkenmultiplex, met daarin uitsparingen waarin de stokken worden geschoven waaraan de kokers hangen. De staanders worden aan de muur geschroefd, eroverheen komt een afdekplank. Het geheel wordt tegen stof beschermd met een gordijn van ongebleekte katoen, met klittenband.

Vlaggen die aan de eigen stok gemonteerd zitten, kunnen eveneens

worden opgerold om een koker. De koker wordt, na het oprollen van de vlag tot aan de vlaggenstok, met bandjes aan deze stok bevestigd. De vlaggenstok wordt dan opgehangen.

Liggend bewaren

Voor het liggend bewaren worden zowel metalen ladenkasten als kartonnen dozen gebruikt. De ladenkasten zijn van het formaat A0-plus en hebben vijf of tien laden, afhankelijk van het betreffende aantal vlaggen en vaandels.

Gaat het om slechts enkele vlaggen of vaandels, of zijn ze te groot voor de laden, dan worden ze neergelegd in een kartonnen doos van voldoende groot formaat.

Er zijn twee maten dozen vervaardigd, 100 x 140 x 10 cm. en 140 x 300 x 10 cm.

De dozen zijn niet van zuurvrij karton en worden daarom aan de binnenkant van Melinex voorzien. De grootste doos wordt in de lengterichting ingekort op de juiste maat voor de op te bergen vlaggen of vaandels.

Afhankelijk van de samenstelling en

grootte van de collectie en de toestand waarin de vlaggen en vaandels verkeren, is per museum een keuze uit de depotvoorzieningen geadviseerd. Mocht u overwegen de depotvoorziening voor vlaggen en vaandels in uw museum te verbeteren, dan is het goed om hierover eerst advies te vragen.

Voor meer inlichtingen:

Nettie Cassee

consulent behoud en beheer

Kunst en Cultuur Noord-Holland

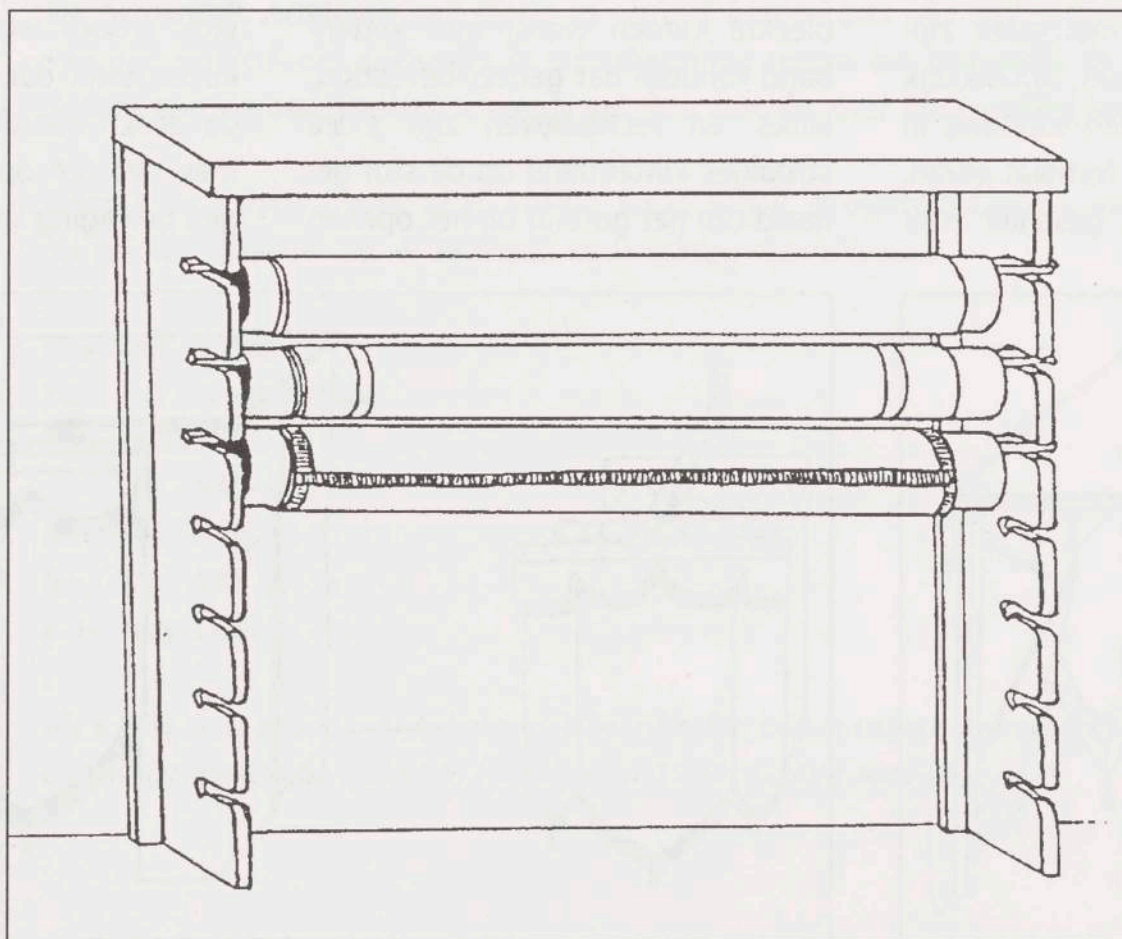
Afdeling Cultuurbehoud

Leidseplein 36 zw

2013 PZ Haarlem

telefoon & fax (023) 534 04 77

of bij het bureau van de provinciaal museumconsulent in de eigen provincie.

Afbeelding c

De Romeinen in de klas

De barometer van en voor musea

Naar aanleiding van een tentoonstelling in het Noordbrabants Museum over de Romeinse tijd in Brabant ontstond het idee een leskist te maken over dit onderwerp. Niet alleen voor het Noordbrabants Museum maar voor alle zeven Brabantse musea met een collectie archeologische objecten uit de Romeinse tijd. Het project is een initiatief van de Brabantse Museumstichting en de Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening. Medewerkers van beide stichtingen vormden met medewerkers van de betrokken musea een werkgroep. Het initiatief is financieel ondersteund door de Provincie Noord-Brabant en het Anjerfonds in deze provincie.

Werkwijze

In de leskist De Romeinen in Noord-Brabant worden 16 onderwerpen uit het dagelijks leven aan de orde gesteld. De leerlingen werken in groepjes van twee. Omdat voor ieder onderwerp twee verschillende voorwerpen zijn, heeft iedere leerling een eigen voorwerp ter beschikking. Deze voorwerpen hebben betrekking op de Romeinse dan wel de inheemse cultuur.

De voorwerpen in de leskist worden beschouwd als historische informatiebronnen. De voorwerpen zelf en het aanvullende schriftelijke onderwijsmateriaal vormen de leermiddelen. In de vorm van een practicum bestuderen de leerlingen hun voorwerp. Aan de hand van een kijklijst proberen zij zoveel mogelijk informatie aan het voorwerp zelf te ontfutselen. Vervolgens krijgen zij een blad met informatie waardoor het mogelijk is om het (fragment van het) voorwerp definitief te determineren. Vervolgens biedt het blad on-

derzoeksopdrachten waarmee de opgedane kennis toegepast kan worden. Tot slot is er nog een doe-het-zelf blad beschikbaar. Hiermee kunnen leerlingen zelf een vergelijkbaar voorwerp maken.

De docent is meer coördinator dan informatieverstrekker. De leerlingen kunnen geheel zelfstandig aan het werk.

Voor wie?

De leskist is bedoeld voor leerlingen in het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Er zijn dan ook twee versies van het schriftelijk lesmateriaal gemaakt. Het materiaal maakt het mogelijk om naast het beschreven practicum een project in de klas te realiseren waarbij leerlingen zelf een tentoonstelling inrichten en een museum bezoeken. Docenten kunnen naar eigen inzicht gebruik maken van het materiaal. In een docentenhandleiding zijn daarvoor suggesties opgenomen.

Acculturatie (aanpassing aan de heersende cultuur)

Gedurende de vier eeuwen dat het zuiden van Nederland deel uitmaakte van het Romeinse rijk hebben Romeinse en inheemse stammen naast elkaar geleefd en elkaar wederzijds beïnvloed. Het proces van beïnvloeding door de Romeinen (romanisering) vormt het centrale thema van de leskist. Dit thema, dat te beschouwen is als een vorm van acculturatie, is met het oog op de huidige multiculturele samenleving een onderwerp dat in het onderwijs zeker op zijn plaats is.

Ervaringen

De reacties van docenten en leerlingen zijn ronduit enthousiast. De compleetheid van het lesmateriaal, de didactische principes en natuurlijk het mogen betasten van de Romeinse munten, maliën en alle andere voorwerpen spreken zeer aan.

Vooraf scholen voor het voortgezet onderwijs willen het lesmateriaal vooraf toegestuurd krijgen, zodat het bestudeerd en gekopieerd kan worden.

Door sommigen is de leskist omschreven als een schatkist of een Romeinse sarcofaag. Het is in ieder geval een aantrekkelijk ogend object geworden. Het bestaat uit een kist waar bovenin twee losse binnenkisten passen. In het puntvormig dekfel is al het schriftelijk lesmateriaal, de boeken, een vergrootglas en videoband opgeborgen. De grondmaat van de kist is aangepast aan bestaande verrijdbare onderstellen (40 x 60 cm). En dat is ook nodig, want het geheel is toch zwaar geworden. Natuurlijk past dit 'Romeins cultureel erfgoed' in een auto.

Voor ieder voorwerp is na veel meet- en rekenwerk een apart vakje gemaakt. Doordat de kisten zijn gemaakt door leerlingen van een opleiding tot houtbewerker is deze zeer arbeidsintensieve klus betaalbaar gebleven.

Scholen betalen f 30,- leengeld. Een gedeelte van dat geld is voor de musea en kan gebruikt worden voor de promotie bij het onderwijs. Om het museumbezoek te stimuleren mag een school met één klas leerlingen gratis het museum bezoeken. Een klein bedrag van het leengeld wordt gereserveerd voor onderhoud en herstel. De scholen blijven natuurlijk verantwoordelijk voor verlies en beschadiging.

Voor meer inlichtingen:

Ellen Loozen,

Brabantse Museumstichting,
telefoon (013) 535 55 65

door:
Ellen Loozen
consulent
publiekstheater

Boeken en tijdschriften

Handreiking aan musea: hoe het museum meer toegankelijk te maken voor blinden en slechtzienden

In de afgelopen jaren is door diverse museumconsulentschappen aandacht gevraagd voor speciale doelgroepen. Aan het eind van de jaren '80 was met de actie 'drempels weg' de fysieke toegankelijkheid voor met name mensen in een rolstoel in beeld. De LCM-publicatie Welcome gasten uit 1996 vroeg aandacht voor de mentale toegankelijkheid.

Goed gastheerschap voor bezoekers met een lichamelijke handicap betekent dat museummedewerkers meer weten over de omgang met museumbezoekers die blind of doof zijn of die op een andere manier belemmerd worden bij hun bezoek.

Stichting Kubes gaat met de publicatie Handreiking aan musea (1996) een stap verder: in de handreiking doet Stichting Kubes aanbevelingen waardoor blinden en slechtzienden de presentatie beter kunnen beleven. Bij Kubes kunnen we spreken van ervaringsdeskundigen. De leden van Kubes zijn vrijwel allemaal blinde of slechtziende, ervaren museumbezoekers die regelmatig tentoonstellingen bezoeken. Sommige musea kennen de leden van Kubes al als adviseurs die bereid zijn in hun vrije tijd musea een handje te helpen bij het samenstellen van tentoonstellingen die (ook) bedoeld zijn voor blinden en slechtzienden.

De beknopte handreiking (veertien pagina's) geeft puntsgewijs nuttige tips, variërend van 'de positie van de blindengeleidehond' tot reliëfkaarten, markering en verlichting. Deze tips zijn nuttig voor een museum dat wil weten welke aanpassingen in het museum en de presentatie door blinden en slechtzienden als wenselijk worden gezien. Het is tevens een aanzet: veel tips zijn niet meer dan het aanstippen van de mogelijkheden. Handig zijn de adressen van instellingen die informatie over de (aangepaste) presentatie kunnen doorspelen aan blinden en slechtzienden.

Bestellen:

Adri Hopman, secretaris van Kubes,
telefoon (030) 695 22 52.

De handreiking kost f 4,--
(exclusief verzendkosten).

Heruitgave Handleiding publieksonderzoek voor culturele instellingen

In opdracht van de Boekmanstichting wordt de Handleiding herschreven. De Handleiding wordt niet alleen inhoudelijk aangepast aan de nieuwe kennis, ook worden meer voorbeelden uit de praktijk verwerkt. Naar verwachting zal de nieuwe Handleiding najaar 1998 verschijnen.

Voor meer inlichtingen:

Boekmanstichting
telefoon (020) 624 37 36

Handreiking beoordeling restaurantieoffertes

Het Instituut Collectie Nederland (ICN) heeft een beknopte brochure uitgegeven waarin wordt aangegeven waar beheerders van roerend cultureel erfgoed op moeten letten bij het inschakelen van een restaurator. De brochure geeft antwoord op vragen als: hoe vind je als beheerder een deskundige restaurator, welke afspraken maak je over de behandeling van het voorwerp en eventuele knelpunten en hoe houd je greep op de kosten van een behandeling?

De brochure biedt beheerders van museumcollecties tevens een handreiking bij het beoordelen van restauratieoffertes en is voor restauratoren een handige leidraad bij het opstellen van een goede offerte. De brochure is gratis.

Bestellen:

Instituut Collectie Nederland
Afdeling Advies & Onderzoek
Gabriël Metsustraat 8
1071 EA Amsterdam
telefoon (020) 305 45 45

Kwartaalbezoek musea 1995-1997

De barometer van en voor musea

CBS en NMV geven op basis van een beperkte waarneming een schatting van het museumbezoek in het afgelopen kwartaal. Dit keer het museumbezoek tot en met het vierde kwartaal van 1997.

Het kwartaalbezoekcijfer is bedoeld als graadmeter voor de publieksfunctie van musea. Dit gegeven moet gebruikt worden als trendcijfer: van belang zijn dan ook de ontwikkelingen van het kwartaalbezoek

ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar, het seizoenspatroon en de vergelijking van het bezoek van een afzonderlijk museum en het gemiddeld bezoek in qua grootte gelijksoortige musea. Om in de loop van het jaar zicht te houden op de ontwikkeling van het museumbezoek wordt een zogenaamd voortschrijdend jaartotaal samengesteld waarbij het laatste kwartaalcijfer wordt opgeteld bij de drie voorgaande kwartalen. De uitkomsten zijn

vervolgens geïndexeerd op basis van de vier kwartalen van 1995. Hierdoor wordt een indicatie verkregen van de reële ontwikkeling van het afgelopen kwartaal, waarbij de seizoensinvloed goeddeels buiten beschouwing blijft.

Het museumbezoek bedroeg in het vierde kwartaal van 1997 ongeveer 4,9 miljoen. Hiermee ligt het bezoek 6% lager dan in het vierde kwartaal van het vorige jaar, maar nog steeds 12% boven het museumbezoek in het vierde kwartaal van 1995.

Het bezoekersaandeel van de grote musea is, zoals gebruikelijk ongeveer de helft van het totale museabezoek. Er zijn in ons land 45 grote musea (met meer dan 100.000 bezoekers per jaar) en ruim 700 met minder bezoek.

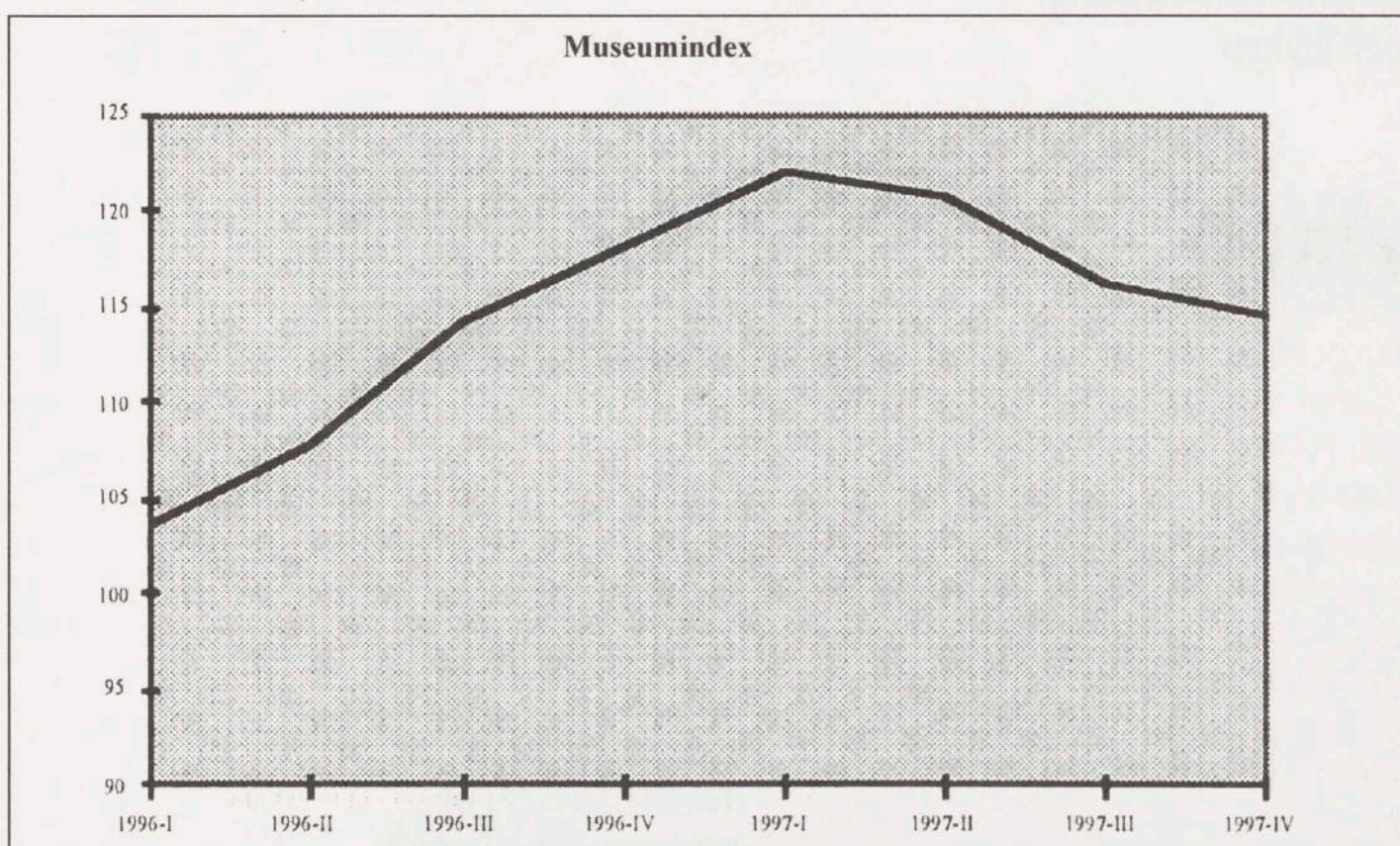
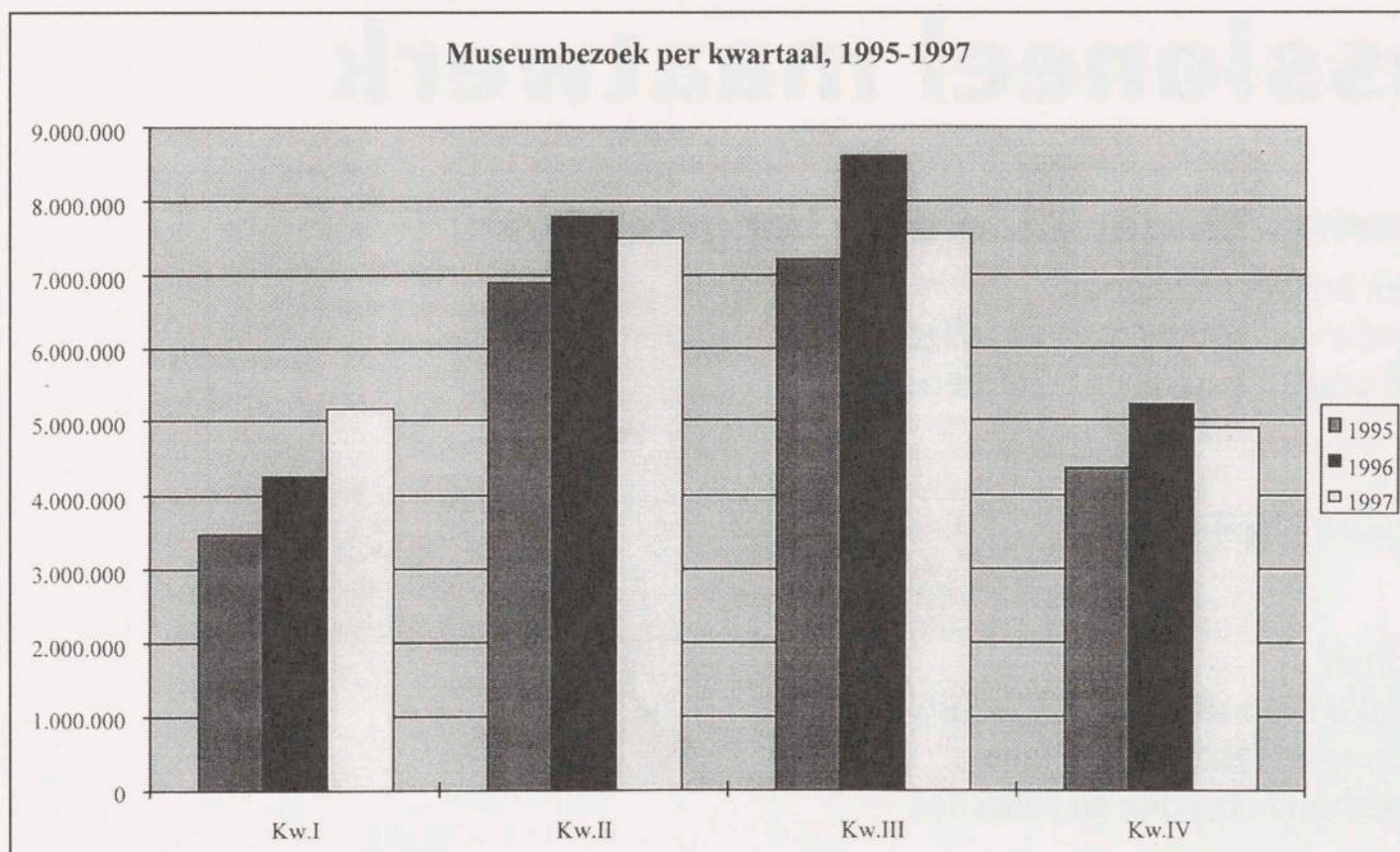
Het jaarbezoek over 1997 bedraagt op basis van de kwartaalmeting ruim 25 miljoen, 750.000 bezoeken, ofwel 3% minder dan in 1996.

De museumindex

De museumindex bestaat uit de som van het museumbezoek van de vier laatst gemeten kwartalen, het zogenaamde voortschrijdende jaartotaal, waarbij de vier kwartalen van het eerste waarnemingsjaar (1995) op 100 is gesteld. De seizoensinvloed blijft hierdoor goeddeels buiten beschouwing.

Tot en met het vierde kwartaal van 1997 komt de museumindex op 115, een geringe daling ten opzichte van het voorgaande indexcijfer met een punt. Ook ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 1996 kan een daling van drie punten worden geconstateerd.

Als u gratis de kwartaalcijfers wenst te ontvangen kunt u contact opnemen met het Centraal Bureau voor de Statistiek
Infogroep Cultuur, Toerisme en Recreatie
telefoon (070) 337 58 67
fax (070) 337 59 96

Al het noodzakelijke en toch niets overbodigs

Professioneel maatwerk

Advies en uitvoering. Onder andere op het gebied van:

- analyse problematiek beheer en behoud
- registratie en fotografie van voorwerpen en collecties
- depotverbetering en ondersteuning bij collectiebeheer
- conditierapportage
- opslag
- aanmaken verpakkingsmateriaal
- verpakken
- transporteren
- begeleiding transporten
- ontwerpen en aanmaken van steunen voor voorwerpen
- opbouwen en ontmantelen tentoonstellingen
- schoonmaak en onderhoud objecten en collecties
- levering materialen
- pestmanagement (ongedierte bestrijding)
- hulp en advies bij calamiteiten

gerlach

CCC

Collection Care & Consult

Gerlach
art packers & shippers
E-mail: mail@gerlach.nl
www.xs4all.nl/~gerlach
Heer Heibergen

Postbus 7554
1118 ZH Schiphol
Tel: 020-316 3650
Fax: 020-316 3651

CCC
collection care & consult
E-mail: ccc@gerlach.nl
www.xs4all.nl/~gerlach/ccc
Jaap van der Burg
Tel: 06-53945271 of
telefoonnummer Gerlach

